

ЎЗБЕКИСТОН АСОЛ ЎЗБЕК ҚИЯТЛАЖ ТИЛИ

Бугун ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилганлигига 11 йил тўлди

Ma'rifat

Kuch - bilim va tafakkurda

МАБРИФАТ • ХАЛҚ ЭИЕЛИЛАРИ ГАЗЕТАСИ •

1931 йилдан чиқа бошлаган

2000 йил 21 октябрь, шанба

Баҳоси сотувда эркин нархда

№ 82(7277)

ОНА ТИЛИ

Минг бир элдан бизга насиб бўлган тилим,
Минг йиллардан омон ўтиб келган тилим,
Ўзбегимни асил ўзбек қилган тилим,
Тиллар ичра ўзинг буюк забонимсан,
Она тилим, менинг икки жаҳонимсан.

Сен дилдаги орзуларга қанот бердинг,
Ҳар мушкулу хаёлларга нажот бердинг,
Яшаш учун ҳеч тугамас ҳаёт бердинг,
Тиллар ичра ўзинг буюк забонимсан,-
Она тилим, менинг икки жаҳонимсан.

Сени билган - баҳоридан айрилмагай,
Сени севган - диёридан айрилмагай,
Сени деган - ўз ёридан айрилмагай,
Тиллар ичра ўзинг буюк забонимсан,
Она тилим, менинг икки жаҳонимсан.

Сенинг билан бахтим кўриб ўтар бўлдим,
Қайда юрсам бошимни ғоз тутар бўлдим,
Сен туфайли жаҳонни лол этар бўлдим,
Ўзинг улуг, ўзинг ширин забонимсан,-
Она тилим, жондан азиз жаҳонимсан.

Гулчехра ХҲЖАНОВА

«СЎЗ ТУЗАЛСА — ЭЛ ТУЗАЛАР»

Ҳар бир халқнинг, миллатнинг ўз тилига муносабати унинг ўзлигини, камолини, сиёсий ва ижтимоий онги даражасини, ватанпарварлигини кўрсатувчи асосий белгилардандир. Ўз тилини севмайдиган одамни ўз элини севади, деб айтиш қийин.

Мустақиллик ҳеч қачон тилдан айри бўлган эмас, бўлмайди ҳам. Ўзбек тили, аввало, Ўзбекистоннинг ўзида эркин нафас олиши ва ривожланиши, қолаверса, она-юртимиз билан бирга дунёга чиқиши мустақил давлатимизнинг байроғи БМТда қандай ҳилпираса, тилимиз ҳам жумлаи жаҳонда шундай жаранглаши керак.

Муқаддас она-Заминда, мўтабар она-Ватанда ўзбек тили ҳақида ўйлаш ва гапириш қанчалар мароқли бўлса, шунчалар шарафли ҳамдир. Чунки она-Ватан, она-Ер, она-Табиат, тиниқ Осмон, мусаффо Ҳаво ва она-Тил каби тушунчалар ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлиб, бири иккинчисини тўлдирувчи, бири биридан ажралмас туйғулр мажмуасидан иборатдир. Буларда тинчлик, барқарорлик, осойишталик, қадрият, ҳамжihatлик ва тараққиёт туйғуси мужассамдир. Жонажон Ўзбекистонимиз мустақилликка эришиши муносабати билан бу тушунчалар миллий қадрият, миллий маънавият, миллий

баркамоллик моҳиятига эга бўла бошлади, ўз она тилида эмин-эркин чақалоқларимиз гувранадиган, болаларимиз эркаланадиган, ёшларимиз касбкор, ҳунар-техника ва илм-фанни чуқур ўрганадиган, қарияларимиз эса маърифатхонлик, хикматхонлик ва ҳадисхонлик қиладиган имкон туғилди.

Ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилиши ўзбек тилини бутун чоралар билан ривожлантиришга, унинг сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётнинг барча соҳаларида тўлиқ амал қилиши учун улкан омил бўлган. Зеро, ҳалолликка, тўғрилиқка, меҳнатсеварликка, ҳақиқатгўйликка, умуман олганда, жамият

Ona tilim — jonu dilim

маънавият-тини поклашга,

эл-юрт қайғуси билан яшайдиган фидойи ватанпарварларни етиштиришга тил ва унинг сеҳрли жозибаси орқали эришилади. Чунки тил — маънавият калити! Агар бир тилни билган киши бир юртни билса, кўп тилни билган кўп элни ва кўп дилни билади.

«Сўз тузалса—эл тузалади». Агар жамият моддий-маънавий, маданий-маърифий бойликлар гулшани бўлса, она тили ушбу гулшанининг кулф-калитидир. «Истиқлол»нинг мағзини чақмаган, «мустақиллик» сўзининг маъносини англаб етмаган ҳеч бир кимса ҳеч қачон ўзини эркин ҳис эта олмайди.

(Давоми 2-бетда)

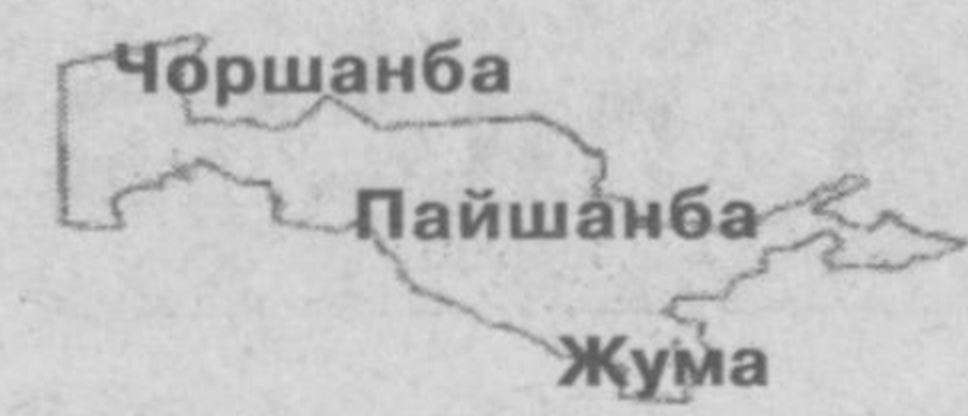
Болаларни севган ўқитувчини ўқувчилар ҳам севади. Бир-бирига бўлган бундай муносабат дарснинг муваффақиятли ўтишини таъминлайди. Дарснинг самарали ўтилиши замирида эса нурли келажак бўй кўрсатади. Фаргона вилояти Марғилон шаҳридаги 27-мактабнинг она тили ва адабиёти ўқитувчиси Юлдузхон Абдумажидова(суратда)тўққиз йилдан бери ёш авлодга таълим бериб келаётир. Ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилганлигига ўн бир йил тўлган бу кунга қадар ушбу соҳада эришилаётган ютуқларга озми-кўпми ўз ҳиссаси борлигидан Юлдузхон Абдумажидова гулидан хурсанд. Шунингдек, Ю.Абдумажидова "Йил ўқитувчиси — 2000" Республика кўрик-танловининг қатнашчиси ҳамдир.

Равиль АЛБЕКОВ олган сурат

ҚАБУЛ

Мамлакатимиз раҳбари Ислон Каримов 19 октябрь куни Оксаройда Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик Ташкилотининг амалдаги раиси, Австрия ташқи ишлар вазири Бенита Ферреро - Валднерни қабул қилди. Сухбат чоғида минтақавий хавфсизлик, Ўзбекистоннинг ЕХҲТ ва Австрия билан алоқаларига оид ҳамда томонларни қизиқтирган бошқа масалалар муҳокама этилди.

СЎНГИ УЧ КУН ХАБАРЛАРИ

Шу куни Президент Ислон Каримов БМТ Бош котибининг биринчи ўринбосари, Наркотиклар назорати ва жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича бошқарманинг ижрочи директори Пино Арлаккини ҳам қабул қилди.

ХАЛҚАРО ТОШКЕНТ АНЖУМАНИ

Мамлакатимиз пойтахтида ўз ишини бошлаган «Марказий Осиёда хавфсизлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш: наркотик моддалар, уюшган жиноятчилик ва террорчиликка қарши курашда умумий ёндашув» мавзuidaги халқаро анжуманда етмишдан ортиқ давлат ва қирқдан ортиқ халқаро ташкилотлар вакиллари иштирок этишмоқда.

КАЙСИНИСИ ТЎҒРИ?

Ассалому алайкум, ҳурматли "Маърифат" рўзномаси таҳририяти ходимлари! Мен, Сатторова Зулхумор, 20 йилдан буён Хатирчи туманидаги ўрта мактабда бошланғич синф ўқувчиларига дарс бериб келмоқдаман. Биз биламизки, яқинда ўзбек тилига асосланган лотин алифбосига ўтилади. Дарсликлардаги айрим сўзларнинг ёзилиши икки хиллиги биз ўқитувчиларнинг бир-биримиз билан тортишиб, мунозара қилишимизга сабаб бўлмоқда. Ана шу баҳс-мунозараларга аниқлик киритиш учун айрим саволлар билан сизларга мурожаат қилиб, ушбу мактубни йўлламоқдаман.

Яхшиси, мисоллар билан тушунтириб қўя қолай. Ҳозирги лотин алифбосида чиқарилган 4-синф она тили дарслигининг 86-бетида жўналиш келишиги ҳақидаги қоидада бундай дейилган: "Жўналиш келишиги қўшимчаси охири **k** ҳарфи билан тугаган отларга - **ka**, охири **q** билан тугаган отларга - **qa** тарзида қўшилади. Масалан, **terak—terakka, yurak—yurakka, qirg'oq—qirg'oqqa, buloq—buloqqa**".

145-машқдаги жадвалда жўналиш келишигининг сўроқлари **kimga?, kimlarga?, nimaga?, nimalarga?, qayerga?, qayerlarga?** қўшимчалари эса - **ga (-ka, qa)** деб аниқ берилган. Демак, шу қоидаларга асосан "**toq'ga**" сўзи "**toqqa**" деб, **yog'gan** сўзи **yoqqa** деб ёзилиши керак, менимча. Аввалги 6—7-синф она тили дарсликларида эса тўғридан-тўғри ана шу сўзлар худди юқоридагидай ёзилган. Яъни бу синфларнинг ўқувчилари диктант ёзишларида **toqqa, boqqa, yoqqa, belboqqa** каби ёзадилар. 1—4-синф ўқувчилари эса худди шу сўзларни **tog'ga, bog'ga, yog'gan,**

belbog'ga деб ёзадилар. Хайронман, нега энди лотин ёзувиге асосланган янги ўзбек алифбосига ўтишимиз муносабати билан ҳеч қайси сўзларнинг ёзилиши ўз қоидаларига асосан ўзгартирилмайди, айнан ана шу сўзлар ўзгартирилиши керак?

1-синф она тили дарслигида эса 36-бетдаги "**Bahor keldi**" шеърининг бешинчи қаторида **bog'ga** деб ёзилган.

Юқоридаги сўзлар тўғри ёзилган бўлса, унда нега 6—7-синфлар учун 1996 йилда "Ўқитувчи" нашриёти томонидан чиқарилган дарсликнинг 31-бетида берилган 98-машқда "**30 va 31 oktabr**" мавзусидаги учинчи гапда: **Boqqa** (boqqa деб тўғри ёзилган) **borganda mevasiz daraxtlarning yaproqlari to'kilib yer yuzini sariq gilam kabi qoplaganini ko'rdik.**

35-бетда берилган 106-машқдаги саккизинчи гапда: **Bo'zchi belboqqa** (тўғри ёзилган) **yolchimas, kulol—mo'ndiga.**

Умуман олганда, бир сўз кирилчада бошқа, лотин алифбосида бошқача берилган. Ўйлайманки, агар юқоридаги саволларим ўринли бўлса, шу саволларга жавобларни газета саҳифаларида эълон қиласиз. Токи биз ўқитувчилар анча йиллардан бери тортишиб келадиган баҳс-мунозараларга чек қўйилса ва аниқлик киритилса. Жавобингизни газета саҳифаларида кутиб қолувчи доимий мухлисангиз

Зулхумор САТТОРОВА,
Навоий вилояти Хатирчи туманидаги 14-ўрта мактабнинг
бошланғич синф ўқитувчиси

Ўқитувчи-газетхон, Навоий вилояти Хатирчи туманидаги 14-ўрта мактабнинг бошланғич синф ўқитувчиси Зулхумор Сатторова "Маърифат" таҳририятига хат йўллаб, айрим масалалар юзасидан мутахассисларнинг фикр билдиришини илтимос қилган.

Мактуб муаллифи ўз хатини бундай якунлаган: "Агар юқоридаги саволларим ўринли бўлса, ана шу саволларга жавобларни газета саҳифаларида эълон қиларсиз. Токи биз ўқитувчилар анча йиллардан бери тортишиб келадиган баҳс-мунозараларга чек қўйилса ва аниқлик киритилса..."

Газета таҳририяти мазкур масалалар юзасидан фикр-мулоҳазаларини билдиришни ЎзПФИТИ катта илмий ходими Йўлдош Абдуллаевдан илтимос қилди.

Республикамизнинг умумий таълим мактабларида янги алифбо ва имло қоидалари асосида ишлаш босқичма-босқич амалга ошириляпти. 2000-2001 ўқув йилида бу иш 1—7-синфларда давом этмоқда. Ўзбекистонда кирилл алифбоси асосида тузилган "Ўзбек тилининг асосий орфографик қоидалари" 1940 йилда қабул қилинган, 1956 йилда эса мазкур қоидаларга бирмунча тўлдириш ва аниқликлар киритилиб, қайта муҳокама қилинган ҳамда қарор асосида маъқулланган эди. Ҳозирда ана шу орфографик қоидалар асосида иш олиб бориляпти.

Лотин ёзувиге асосланган янги ўзбек алифбоси қабул қилинган, ишчи гуруҳ "Ўзбек

ЯНГИ АЛИФБОГА ЎТИШ
МАСЪУЛИЯТИ

ёхуд айрим қўшимчалар имлоси ҳақида

тилининг асосий имло қоидалари"ни тузиб чиқди ва уни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 1995 йил 24 августда маъқуллаб, қарор қабул қилди.

Янги ўзбек алифбоси асосида тузилган имло қоидаларида 1956 йилда қабул қилинган қоидалардан фарқ қиладиган имло қоидалари оз эмас, чунончи: жўналиш келишиги қўшимчасининг имлосидир. 1956 йилги орфографик қоидаларнинг "Ўзак-негиз ва қўшимчалар имлоси"даги 34-параграфда жўналиш келишиги қўшимчасининг имлоси бундай қоидалаштирилган эди:

"... **боғ, тег** каби **г** ёки **г**; **қишлоқ, терак** каби **қ** ёки **к** билан тугаган сўзларга **г** товуши билан бошлангич қўшимчалар қўшилганда сўз охири ва қўшимча бошидаги ундошлар айтилишига мувофиқ куйидагича ёзилади: **боғ — боққа, тег — теккан; қишлоқ — қишлоққа, терак — теракка.**

Маълум бўладики, бу қоидаларда имлодаги фонетик тамойилга — сўз қандай эшитилса, шундай ёзиш тамойилга асосланган. Шу тамойил асосида ёзилганда сўзга қўшимча қўшилганда янги луғавий маънони ифодаловчи сўзлар ҳосил бўлган, чунончи: **эгмоқ — эккан, тегмоқ — теккан, ёғмоқ — ёққан, оғмоқ — оққан...**

Бу қоидалар 1995 йилги янги имлода ўзгартирилди, яъни

куйдаги мазмунда ифодаланди: сўзнинг асоси **к** товуш-ҳарфи билан тугалланса, **к** ҳарфи билан (**chelakka, ertakka**), **қ** билан тугалланса, **қ** билан бошлангич қўшимча қўшилиди ва шундай ёзилади. Сўз асоси бошқа ундошлар билан тугалланса, ҳамма вақт **-ga** қўшилиди ва шундай ёзилади: **bargga, qamishga.**

Юқорида кўрсатганимиздек, ҳозир икки хил имло қоида (1956 ва 1995) асосида иш олиб борилаётганлигиданми, хатда айрим ноаниқликлар ҳам бор. 4-синф "Она тили" дарслигининг 145-машқдаги жадвалда жўналиш

Javob

келишигининг сўроқлари **kimga?, kimlarga?, nimaga?, nimalarga?, qayerga?, qayerlarga?** қўшимчалари эса - **ga (-ka, -qa)** деб кўрсатилиб, "шу қоидаларга асосан тоғга сўзи тоққа, ёғган сўзи ёққан тарзида ёзилиши кераклиги даъво қилинади. Янги имло қоида асосида **toqqa** шаклида эмас, **tog'ga** — дарсликда берилганидек ёзилиши зарур. Бу ўринда **tog'ga** сўзи **qayerga?** сўроғига жавоб бўлади, гапда ҳолдир (Китобда жўналиш келишиги ҳақида фикр юритилганда **yog'moq** феълидан ҳосил бўлган **yoqqa** сўзини бермаслик керак эди).

1-синф "**Она тили**" китобининг

36-бетидаги "**Bahor keldi**" шеърисида **bog'ga** сўзи **boqqa** шаклида ёзилади, дейиш ҳам ўринли эмас. Хат муаллифи бундай фикр юритади: юқоридаги сўзлар тўғри ёзилган бўлса, нега 6-7-синфлар учун 1996 йилда "Ўқитувчи" нашриёти томонидан чиқарилган дарсликнинг 98-машқдаги "**Bo'zchi belboqqa yolchimas, kulol — mo'ndiga**" деб далил келтирмоқчи бўлган. Тўғри, 6—7-синфларнинг 1999 йилгача босилган барча нашрларида **боққа, белбоққа** шаклида ёзилган, бунда 1956 йилда қабул қилинган орфографик қоидаларга амал қилинган эди. "Ўқитувчи" нашриётида 1999 йилда 6-синф дарслиги янги алифбо ва имлода нашр қилинди. Бу дарсликнинг 32-бетидаги 96-машқда **bog'ga borganda**, 36-бетидаги 104-машқда **Bo'zchi belbog'ga yolchimas, kulol—mo'ndiga** шаклида ёзилган, бошқа дарсликларда ҳам янги имло қоидалари асосида ёзиляпти.

Юқорида биринчи товуш-ҳарфи **g(k, q)** билан бошлангич жўналиш келишиги қўшимчасининг имлоси хусусида тўхталдик. Шуни ҳам унутмаслик керакки, ўзбек тилида биринчи товуши **g** билан бошлангич қўшимчаларнинг сони ўндан ортиқ: (**-kacha, -qacha**), **-gach (-kach, -qach)**, **-guncha (-kuncha, -quncha)**, **-goni (-koni, -qoni)**, **-gudek (-kudek, -qudek)**, **-gan (-kan, -qan)**, **-gin (-kin, -qin)**, **-gina (-kina,**

-qina), **-gandi (-gan edi)**, (**-kandi, -qandi)**, **-gay (-kay, -qay)**.

Бу қўшимчаларнинг имлоси ва маъноси мактаб она тили курсининг морфология юзасидан бериладиган мавзуларга боғлаб ўргатилади, синтактик мавзуларни тушунтиришда эса такрорланади. Бунда қуйидаги каби чизмалардан фойдаланиш тавсия қилинади.

1. ... **k + k = kk...** (**yo'lakkacha**), яъни: **k** ундоши билан тугаса, қўшимчанинг биринчи товуши **k** айтилади ва шундай ёзилади.

2. ... **q + q = qq...** (**buloqqa**), яъни **q** ундоши билан тугаса, қўшимчанинг биринчи товуши **q** айтилади ва шундай ёзилади.

3. Сўз **k** ёки **q** ундошларидан бошқа товуш-ҳарфлар билан тугаса, ҳамма вақт: ... **g** ... қўшилиди, мисоллар: **qafasga, toshga, kutguncha, og'gan, sog'gach, ketgandi (ketgan edi)**.

Демак, юқорида кўрсатилган қўшимчалар **k** ва **q** товуш-ҳарфлари билан тугаган сўзларга фонетик тамойилда (сўз қандай эшитилса, шундай ёзиш) (**ertakka, buloqqa, qirg'oqqa**), бошқа барча ўринларда морфологик тамойилда **g** билан бошлангич қўшимча қўшилиди: **zavodga ketish, safga tizilish, yog'gan qor, novdani eggan (urug'ni ekan)** — биринчи қоида) ёзилади. 1956 йилги имлода **г** билан тугаган ҳолларда (**tog', bog'**) қўшимча - **qa** тарзида (**toqqa, boqqa**) қўшилиши қоидалаштирилган эди, 1995 йилги имлода эса бундай сўзларга ҳам морфологик тамойилда **-ga** қўшилиши кўрсатилди.

Йўлдош АБДУЛЛАЕВ,
педагогика фанлари
номзоди

ИЖОДИЙ ТАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Инсон шахсини ҳар томонлама камол топтиришда, ўсиб келаётган ёш авлодга умуминсоний ва миллий қадриятларга ҳурмат туйғусини сингдиришда, уларда миллий тилга ифтихор ҳиссини таркиб топтиришда она тили таълимининг аҳамияти беқиёс.

Она тили таълимининг муҳим омилларидан бири дарс жараёнидир. Ўқувчи дарс давомида тилнинг сўз бойлигини ўрганиб боради. Ҳозир илм масканимизда русийзабон болаларга ўзбек тилини атрофлича ўргатишни асосий мақсад қилиб қўяётимиз. Уларнинг оғзаки ўзбекча нутқини тушуниб, ўзбекча талаффузни ҳамда кундалик мулоқотда қўлланадиган муомалага оид ибораларни ўзлаштиришларига эришишга ҳам ҳаракат қиляпмиз. Бунинг учун эса аввал болаларда ўзбек тилида мулоқотга кириш эҳтиёжини пайдо қилиш лозимлигини, ҳар хил дидактик ўйинлар ташкил қилиб, ўқувчилар луғат бойлигини оширишни доимо эсда тутаямиз.

Тажриба шуни кўрсатдики, ўқувчиларнинг лу-

ғат бойлигини оширишнинг бирдан-бир воситаси бу — ўзбек тилида маълум сўзларнинг синонимларини топиш ҳамда шу сўзлар иштирокида гаплар тузиш уларда катта қизиқиш уйғотади. Кўп ўқувчилар бу жараённи бажаришда ўйланб қолади. Вужудга келган қийинчиликларга ўқувчиларда синоним сўзларнинг етишмаслиги деб биламиз. Фақат

Sinab ko'ring

маълум бир синф учун мўлжалланган дарсликдан фойдаланиш ўқувчиларнинг нутқини ўстиришда, луғат бойлигини оширишда ва синоним сўзлар билан ишлашда етарли манба бўла олмайди. Бунинг учун ўқувчилар фан ўқитувчиси ёрдамида ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғатларидан онгли равишда фойдаланиб, маълум бир сўзга мос синоним сўзларни топишлари, бошқалари билан алмаштиришлари, ҳар бир сўзнинг англатган маънолари фарқига боришлари ва ниҳоят, шу сўзлар

ёрдамида гаплар тузишлари мақсадга мувофиқдир.

Ўқувчиларнинг сўз бойлигини ошириш, уларнинг нутқини содда ва раvon қилишда қуйидаги усуллардан фойдаланиш ўз самарасини беради: ҳар бир ўқувчига луғат дафтар туттириш, рангли расмлардан кенг фойдаланиш, луғат билан ишлаганда турли мавзуга мос ўйинлардан фойдаланиш, янги мавзу билан таништирилган, луғат билан боғлиқ турли мустақил ишларни бажартириш, ҳар хил луғат китоблар ва янги сўзлар ёзилган карточка тарқатма материаллар мажмуидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Хуллас, ўзбек тили дарсида юқоридаги усуллардан фойдаланиб дарс ўтиш, ўқувчиларнинг кундалик луғат бойлигининг ошишида ва уларнинг нутқи ҳам бир йўла ривожланиб боришида муҳим аҳамият касб этади.

Марям САИДМУРОТОВА,
Миробод туманидаги
31-мактаб ўқитувчиси

Жуманиёз Жабборов истеъдодли шоир ва драматург, таниқли таржимон. У дилбар шеърлари, ҳаётий воқеаларга бой бўлган сахна асарлари билан ўз мухлисларини топиб улгурган. Ж.Жабборов ўттиздан ортиқ шеъррий, насрий ва драматик асарлар тўпламларининг муаллифидир. Ўзбекистон халқ шоири Ж.Жабборов моҳир таржимон сифатида жаҳон адабиётининг машҳур даҳолари – Байрон, Лермонтов, Шевченко, Тагор, Фирдавсий каби улуг шоирлар ижодидан қилган таржима асарлари ўзбек китобхонларига манзур бўлган.

Ж.Жабборов ўз ижодий фаолиятини катта жамоатчилик иши билан чамбарчас боғлаб олиб бораётган жонкуяр, фидоий ижодкорлардан бири. Бугунги кунда 70 ёшни қаршилаган ижодкор Ўзбекистон Давлат мукофотлари Кўмитасининг масъул котиби, Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси шеърят кенгашининг раиси, “Ўзбекистон-Қирғизистон” дўстлик жамиятининг раиси вазифаларида сидқидилдан хизмат қилмоқда.

Сўхбатимиз шоирнинг она тилимизга Давлат тили мақоми берилганлигининг 11 йиллик тўйи арафасида бўлиб ўтди.

— Жуманиёз ака, ҳар бир инсон ҳаёти давомида нималарга эришган бўлса, қандайдир мавқега кўтарилган бўлса, бунда, албатта, унга илк сабоқларни берган биринчи устозининг ҳиссаси борлигини ҳис қилиб яшайди. Ва инсон, қанча умр кўрмасин, хотираларидан ҳеч қачон ўз муаллимларини чиқариб ташлай олмайди. Сизга сабоқ берган, катта ҳаёт йўлига етаклаб олиб чиққан ўқитувчиларингизнинг қандай фазилатларини эслай оласиз? Хотира қатларидан ўчиб кетмаган болалик, мактаб давридаги воқеалардан гапириб берсангиз.

— Муаллимлик, менинг назаримда, энг буюк ва савобли юмушлардан бири. Ўқитувчи ҳали гард тегмаган оппоқ қоғоз мисоли бегубор бўлган болаларни мактаб кучоғига, демакки, ўз кучоғига ҳам олар экан, уларга биринчи бор дунё сирларини очган инсон сифатида, нега, нима учун, деган саволларга ҳам жавоб топиб бериб, мурғаккина болалар тасаввурда энг ақлли, энг доно, энг меҳрибон киши сифатида шаклланади. Ўқитувчи болаларга фақатгина китобларда ёзилган ахборотларни, билимларни берибгина қолмай, балки, ўқувчида китоб ўқишга, китоб билан ишлашга бўлган малакани, меҳрни ҳам уйғота билмоғи даркор.

Менинг болалигим уруш даврларига тўғри келган. Биз учун нон, дон-дун каби китоб ҳам, қоғоз ҳам муқаддас ва мўътабар нарсалар эди. Қаерда бўлмасин бирор ок қоғозни, бирорта китобни кўриниб қолса, уни албатта кўзларимизга суртиб олардик. Қашқадарё вилоятининг Косон туманида туғилиб, катта бўлганман. Ўша даврларда қишлоғимиздан кимдир Қарши шаҳрига бирорта иш билан борадиган бўлса, ўша кишига эргашиб, уларнинг эшагини орқасидан пой-пиёда мен ҳам борардим. Ниятим, шаҳардаги бирорта китоб дўконидан китоб харид қилиш, тийинлаб йиққан пулларимнинг барчасини бадиий китоблар учун сарфлаш эди. Болалигим менга шуниси билан қадрлики, мен ўша даврда китобга меҳр қўйиш, китобдан жуда кўп сир-синоатларни ўрганиш мумкинлигини англаб етганман.

Ханузгача менга илк сабоқларни берган устозларим Ҳамро опа, Ширин Йўлдошевларни ҳурмат ва эҳтиром

билан эслайман. Шоирнинг “Не одам бўлардим қўлимда китоб, бирор ҳарф танимай турсайдим лоқайд” каби мисраларини устозларимни табрикламоқчи, уларга ўз миннатдорчилигимни билдирмоқчи бўлган пайтларимда бот-бот эслайман.

Умрим давомида яна шу нарсга амин бўлдимки, инсон ўқиб-ўрганишдан, билмаганларини сўраб, билиб олишдан орланмаслиги, уялмаслиги ёки мен кўп нарсани биламан, энди менга ҳеч нарсга керак эмас, деб излашдан, тинимсиз меҳнат қилишдан тўхтаб қолмаслиги

керак экан. Ҳазрат Навоий бобомиз айтганларидек: «Билмаганни сўраб ўрганган олим, орланиб сўрамаган ўзига золим».

— Сиз Навоий бобомиздан гап очдингиз, ҳаёлимга бир савол келди. Ўзбек тилининг шаклланиши ҳамда тараққиёт даври бевосита Алишер Навоий номи билан боғлиқ...

— Албатта, Мир Алишер Навоий ўз ижоди давомида энг кўп сўз қўллаган ижодкордир. Шекспир ҳам, рус адабиётининг даҳоси Пушкин ҳам Навоийчалик сўз қўллай олмаган. Ўзбек тилининг ривожланиши, унинг лугатига янада кўпроқ сўз қўшилишини истаган бобомизни том маънода ўзбек тилининг жонкуяр тарғиботчиси, ўзбек тили учун қайғурувчи инсон сифатида ҳам қадрлашимиз лозим. Бугунги авлод эса, Навоий ҳазратларининг кўпгина асарларини юзак билади, Навоий қўллаган 27 мингта сўз ва ибораларни жуда-жуذا кам микдордаги синигина тушунамиз, холос. Не ажабки, ўз тилимизда битилган асарларни бугунги кунда лугат ёрдамида ўқиб-ўрганмоқдамиз.

Мактабларда адабиёт муаллимлари фидоийлик билан, матонат билан болаларга ўзбек адабиётининг етук намоёндаларининг ҳаёт йўлини, чеккан ижодий заҳматларини ўргатмоқдалар. Истардимки, улар ўз шоғирдларига аруз муסיқасини ҳам чуқурроқ, кунт билан ўргатишса, Навоий асарларида баён қилинган фикр ва ғояларнинг нақадар ҳаётийлигини, уларда киши ҳаёти да-

вомида керак бўладиган ибрат ва намуналар борлигини болалар мактаб партасидаёқ англаб етсалар яхши бўларди.

— Ҳар қайси замон ва даврда ҳам ижодкорлар бошқа инсонларга нисбатан исёнкорроқ, шу билан бирга миллат ва халқ дардида барчадан кўп қайғурадиган бўладилар. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши ҳам миллат зиёлиларининг саъй-ҳаракатлари билан амалга оширилган. Бугунги кунда ўзбек тилига, яъни давлат тилига бўлган эътибор Сизни қониқтирадими?

— Йўқ. Сабаби, ҳозир ҳам кўп жойларда идора ишлари, ҳужжат юритишлар рус тилида

ли китобдаги билимлар қўшилсагина комил инсон, баркамол авлод етишиб чиқиши мумкин. Худди мусбат ва манфий зарядлар бирикувидан чироқ ёнганидек, ўқувчининг ақл чироғи ҳам китоб ва ўқитувчи берган кўникма орқали ёришади, чароғон бўлади.

Китоб инсоннинг камолотга эришувида, оқ-қорани ажратиб олишида биринчи ва энг асосий омилдир. Улуг аждодларимиз мероси, улар қилган савобли ва фойдали амалларнинг барчасини китоб орқали билиб оламиз. Форобий, Беруний, Ал-Фарғоний каби алломаларимиз ҳам китоб инсонга қанчалик дўст ва энг яхши ҳамроҳ эканлигини ўз асарларида битиб кетишган. Ҳаётий кузатишларим давомида гувоҳ бўлган турли воқеалардан ибрат олиб, бир нарсани айтмоқчи эдим. Боланинг хотираси худди янги лентадек бўлади. Унга нима десангиз, у қандай воқеанинг гувоҳи бўлса, ҳамма-ҳаммаси ёдида бир умр сақланиб қолади. Болалигимда Миртемир домланинг бир шеърини ўқигандим. У шеърнинг ҳар бир мисраси ҳозир ҳам эсимда. Устозлар ўз шоғирдининг келажакда ўзи истагани каби ақлли, доно инсон бўлиб етишишини истаса, уларнинг болалигиданоқ китобга ошнолик руҳида тарбияласалар, деган

КИТОБ ҲАМ НОН КАБИ ҚАДРЛИ

истагим бор эди.

— Сиз ижодкор сифатида кўплаб ижодкор-ўқитувчилар анжуманида қатнашгансиз. Ҳам таълим бериб, ҳам ижод қилаётган ўқитувчилар билан кўп маротаба ҳамсўхбат бўлгансиз. Ижодкор-ўқитувчиларда қайси хислатларни қадрлайсиз? Уларнинг ижодига бўлган муносабатингизни ифодалаб берсангиз.

— Аслида муаллимликнинг ўзи бир ижод. Чунки: “Эртага менга боқиб турган қора-кўзларга қандай янгиликларни гапириб берсам экан”, -деб тунлари газета-журнал varaқлаши, китоб титкилаши, ҳар бир дарсни бир бадиий асар даражасида ўтиши муаллимнинг изланувчанлигидан, ижодкорлигидан дарак беради. Мен Андижон вилоятида бўлиб ўтган “Ижодкор-ўқитувчилар анжумани”да қатнашганимда, бир нарсга амин бўлганман. Устозларнинг шоғирд олдидagi масъулиятни ҳис қила олишлари билан бирга, сўз кудратини, сўз сеҳрини ҳам ҳис қила олиб, ҳар бир сўзга муҳаббат билан ёндашиб ижод қилишларини ўша ерда кўрганман. Математика, химия, физика фанлари ўқитувчиларининг адабиётга шеърятга бўлган ихлоси мени тўлқинлантирган.

Ижодкор ўқитувчилар ҳақида гапиряпман-у, яна болалигим, мактаб даври ёдимга тушмоқда.

Бир куни астрономия ўқитувчимиз болаларни ўз фанига қизиқтириш мақсадида бўлса керак, синфдаги бар-

Mehmonxona

ча ўқувчиларга шу фанга оид турли-туман топшириқлар бера бошлади. Мени шеърятга бўлган ихлосимни сезиб юрган муаллимим: “Осмон жисмлари тилидан, уларнинг характерини очиб берадиган шеър ёзиб кел” — дедилар. Мен табиийки, қувона-қувона барча осмон жисмлари ҳақида жуда катта ҳажмда шеър ёздим. Шеъримдаги баъзи гализ жумлаларни, осмон жисмларини таърифлашда йўл қўйган камчиликларимни ўқитувчимиз тузатди. Мени рағбатлантирди. Айтмоқчиманки, мактаб остонасидек кутлуг даргоҳда меҳнат қилаётган ҳар бир инсон, бола қалбига ўз ижодкорлиги орқали йўл топа олсин.

Бундан бир неча йиллар аввал Аҳмад ал-Фарғоний ҳаёти ва ижоди ҳақида аниқ маълумотларга асосланиб ёзилган мақолани ўқиб қолдим. Табиийки, у мени жуда илҳомлантирди. Шу мақоладаги кичик-кичик маълумотларга таяниб, яна бошқа манбалардан фойдаланиб, “Аҳмад ал-Фарғоний” номли пьеса яратдим. Мен дастлаб ўқиган ва илҳомланган мақола муаллифи Фарғона вилоятидаги мактаблардан бирида дарс берадиган оддий муаллим экан. У инсоннинг қанчалик изланувчан, тиниб-тинчимаслигини кўринг. Ўша муаллим сабоқ бераётган болалар ҳам ўрганишдан чарчамай-диган, китоб титкилашга вақт топадиган, ота-онаси бирор егулик олиш учун берган пулга ҳам китоб сотиб оладиган бўлади. Бу каби фидоий, жонкуяр, тинимсиз излашдан зерикмайдиган ўқитувчилар республикамизда кўплаб топилади.

— Сўхбат давомида шу нарсга амин бўлдимки, Сиз “Бешиқдан қабргача илм изла” ҳадисини ҳаётий шоирингизга айлантириб олган экансиз. Шу ҳикматга амал қилишингизга сабабчи бўлган, мурғак қалбингизга шеър ишқини, ижод қилиш ва шу ижодингиз самарасидан завқланиш ҳиссини сингдира олган, бугунги кунда ёш авлодга билим бераётган, уларнинг ҳаёт йўлида маёқ вазифасини ўтовчи мураббийларга қандай тилаклар билдирмоқчисиз?

— Муаллимлар доимо омон бўлишсин. Дарахтнинг кичик ниҳоллигидан бошлаб, то барг чиқариб, томир ёйиб, кўркам ва сермева дарахт бўлиб етишишида қанчалик сув, ҳаво, қуёш, яна парвариш муҳим бўлса, инсоннинг инсон бўлиб шаклланишида, унинг жамият ривожини, эл-юрт дарди билан яшай оладиган инсон бўлишида ота-она билан бирга боғча тарбиячиси, мактаб муаллими, дорулфунундаги устозининг ўрни ҳам шу қадар муҳимдир. Мактабларимизда ижодкор, болаларни севадиган, уларга ўзидаги бор билим ва илмни бера оладиган жонкуяр ўқитувчилар кўпаяверсин.

— Мазмунли сўхбатингиз учун ташаккур!

Шарифа МУРОДЖОН
қизи сўхбатлашди

Она тилини пухта ўрганиш ғоявий-тарбиявий ишлар орасида энг асосий вазифалардандир. Ўз навбатида миллий тилни чуқур ўзлаштириш, унинг тарихий тараққиётини англаб етиш ва илмий асослаб бериш таълим-тарбиянинг асосий жиҳатларидан саналади. Ўз она тилини пухта эгаллаган киши ўзининг қатъий эътиқоди, идеалига эга бўлади, халқининг маънавий юксалишида муносиб ҳиссасини қўша олади.

Ўзбек тилини ўқитишда ҳали амалга ошмаган ва оширилиши зарур бўлган бир қатор муаммолар бор. Айниқса, олий ўқув юрлари учун ўзбек тилшунослигининг муҳим бўлими ҳисобланган нутқ маданиятига оид махсус дарслик, ўқув қўлланма йўқлиги, ўрта мактаб ўқувчиларига мўлжалланган талаффуз нормаларини белгилловчи тўлиқ орфоэпик лугатларнинг тузилмагани ва бошқа муҳим масалалар шулар жумласидандир.

Маълумки, она тили ижтимоий ҳаёт тўғрисидаги билимларни кучайтиради, мустаҳкамлайди, ўқувчиларнинг мантикий фикрлашларига йўл очади, уларни ўз миллий-маданий бойликларига тўғри муносабатда бўлишга, бу бойликларни чуқур эгаллашга даъват этади. Педагогика институтини битирувчи талаба қайси факультетни тамомлашдан қатъий назар, у олий маълумотли, ўз фанининг ўқитувчиси. Мактабда ҳамма фанлар она тилида олиб борилар экан, ўқитувчидан дарс соф адабий тилда оғзаки ва янги ўзбек алифбосида ёзма тушунтиришни тақозо этади. Бу эса фақат она тили ва адабиёти ўқитувчилари зиммасидаги вазифа бўлмай, балки барча фан ўқитувчиларининг лингвистик, умумий педагогик ва услубий тайёргарлиги билан боғлиқ биринчи галдаги вазифасидир.

Бундан ташқари, олий ўқув юрларида ўзбек тилшунослигини илмий ўрганишда унинг бошқа соҳалар билан боғлиқ томонларини тушунтириш ҳозирги фан ва техниканинг юксак даражада ривожланишида тилшунослик соҳасининг хизматлари хусусида назарий қўлланмалар яратиш талаб этилади. Бу борада лингвистика ва кибернетика ҳамда математика, шу билан бирга замонавий компьютерларда сўзлар устида ишлаш, лугатлар тартиб бериш қоидаларини ўрганиш назарда тутилади.

Ўзбек тилининг ўқитилиши педагогика институтини филология факультетларида мукаммал олиб борилмоқда, дея олмаимиз. Тўғри, олий ўқув юрлари учун ўзбек тилшунослигида ҳозирги замон ўзбек адабий тилининг фонетикаси, лексикаси ва грамматикасини қамраб олган фундаментал дарсликлар ва алоҳида услубий тадқиқотлар мавжуд. Ўзбек тили терминологияси, ўзбек тили стилистикаси, ўзбек тили лексикографияси каби соҳаларда ҳам етарли илмий-тадқиқот ва қўлланмалар яратилган. Аммо ўзбек тили тарихини ўқитишда муаммоли масалалар йўқ эмас. Умуман, ўқувчиларни мактаб ёшидан тил тарихига қизиқтириб бориш керакка ўхшайди. Бу борада Нажмиддин Комилов ва Боқижон Тўхлиевлар тузган "Ўзбек адабиёти" (9-синф учун мажмуа, "Ўқитувчи", 1995) ҳар томонлама ҳозирги талаб асосида яратилган дарслиқдир. Мажмуада Ўрхун-Энасой битигтошлари таржимаси матни, "Девону луготит турк" асарларидан парчалар, "Девони хикмат", "Қиссаси Рабғузӣ"дан ҳикоятлар каби мумтоз адабиётимиз намуналари мактаб ўқувчиларига етказилган. Дарслиқда билимни мактаб ўқувчиларига тушунтиришнинг энг қулай усуллари қўлланилган. Айниқса, зарур ўринларда изоҳ ва лугатлар берилган, шеърлар парчаларнинг насрий таржимаси келтирилган. Шулардан келиб чиқиб, она тили ва адабиёт дарсларида ҳар бир мавзу тушунтирилаётганда унга тааллуқли мураккаб сўзлар маъноси, этимологиясига эътибор берилиб, изоҳланса, ўқувчида аниқ тушунча пайдо бўлади. Тилимизда кўп қўлланиладиган арабча, форсча ва қадимги

соф (ўқувчилар учун тушунилиши қийин) туркий сўзларни фарқлашга кўникма ҳосил бўлади.

Педагогика институтини филология факультетларида қадимги туркий тил, эски ўзбек тили, ўзбек тилининг тарихий грамматикаси, ўзбек адабий тили тарихи фанлари ўқитилади. Мазкур фанларга мўлжалланган ўқув дастурлари бугунги кун талабидан келиб чиқиб, янги маълумот ва йўналишлар асосида яратилиши зарур. Тарихга тўғри муносабатда бўлиш, миллий урф-одатимизни, удумларимизни, халқимиз тили ва тарихини келгуси авлодга тўғри талқин қилиб бериш ўзбек тили ва адабиёти муаллимларининг асосий вазифасидир. Бунинг учун мутахассис кадрлар тайёрлаш, уларнинг саводхонлигини ошириш ҳозирги куннинг асосий талабидир. Чунки ҳозирги ўзбек тили соҳаси тил тарихини ўрганиб тадқиқ қилиш билан ривож топади. Қолаверса, тилшунослиқда тил тарихи материаллари, қўлёзма асарлар бирламчи манба ҳисобланади. Бирламчи манбаларни чуқур ва пухта ўрганмаган талабаларнинг эртанги ижодий фаолиятлари самарасиз бўлади. Шунга кўра бугунги талабалар, ёш тадқиқотчилар давр талабидан келиб чиққан ҳолда кўпроқ бирламчи манбаларга мурожаат қилишлари мақсадга мувофиқдир. Бунинг учун

ИККИ ОЛАМНИНГ АСОСИ

Ўзбек тилини ўқитиш
муаммолари хусусида

аввало ўрта ва олий ўқув юрларида манбашунослик, матншунослик, қадимги туркий тил, ўзбек адабий тили тарихи, ўзбек тилининг тарихий грамматикаси каби предмет ва махсус курсларнинг ўтилишини тўғри ташкил этиш, уларнинг мақсад ва вазифаларини таълим-тарбия тизимини яхшилаш талабидан келиб чиқиб ёритиш лозим.

Айни пайтда ҳозирги она тили ва адабиёти билан ўтмиш тил ва адабиётимиз ўртасидаги маънавий-лисоний жиҳатдан фарқ ва тафовут катта. Шу маънода барча қўлёзма асарларни ўрганишнинг янги концепциясини яратиш эҳтиёжи ҳам сезилаётди. Шунингдек, уларни нашр этиш билан боғлиқ муаммоларни бартараф этиш учун, айниқса, филолог талабалар манбашунослик, матншунослик билимини устувор йўналиш сифатида эгаллашлари зарур. Зеро, ўтмишда яратилган адабий меросни, хусусан, уларнинг матнини тиклашни манбашунослик, матншунослик билимисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Ўтмишда яратилган ҳар бир қўлёзма асарларнинг ишончли нусхаларини аниқлаш, уларни ишонсиз манбалардан фарқлай олиш малакасига талаб кучая бориши кўринади. Бу борада дастлабки йўллама сифатида профессор Нажмиддин Комилов муҳаррирлигида филология фанлари номзоди, доцент Алимўлла Ҳабибуллаев томонидан "Адабий манбашунослик ва матншунослик" курси университет ва педагогика институтини филология факультетлари учун (70 соатлик) тузилган ўқув дастури ҳамда А.Эркиновнинг "Матншуносликка кириш" (1997 йил) тавсиянома-қўлланмаси олий ўқув юрти мутахассис муаллимларга қўл келди. Бироқ тавсиянома-қўлланмаларни камчиликлардан холи деб бўлмайди. Хусусан, А.Эркинов рисолаида кўпроқ нашр ишлари, матнларнинг имло хусусиятларига эътибор берилди. Аслида ўтмишда яратилган ҳар бир асарнинг

Fikr, mulohaza, taklif

шаклий-маънавий таҳлили хусусидаги илмий ишлари ҳам матн таҳлили билан боғлиқ тадқиқотлардир. Шундан келиб чиқиб, мавжуд матншуносликка оид манбаларни ўрганиб, матншунослик билан боғлиқ муаммо ва ахборотларни вақтли матбуотга йўллаш, шунингдек, шу пайтгача матншунослик ва манбашуносликка доир тадқиқотларнинг ютуқ ва камчиликларини рўй-рост таҳлил қилиб ўтиш мақсадга мувофиқдир. Айниқса, матншунослик курсларини талабаларга ўтиш икки босқичда амалга оширилмоғи лозим, яъни тарихий матншунослик ва ҳозирги матншунослик сифатида. Негаки, талаба ўтмишда яратилган матн билан ҳозирги матннинг ўзига хос хусусиятларини теран фарқлай олиши, уларни мустақил таҳлил қила билиш салоҳиятига эга бўлиши лозим. Шарқда яратилган қўлёзма асарларини ҳам адабий, ҳам лисоний жиҳатдан таҳлил қилиш учун талаба ва ёш тадқиқотчилар диний манбалардан ҳам яқиндан хабардор бўлишлари керак. Чунончи, тарихан аксарият қўлёзма асарларнинг мазмун-моҳияти диний негиз асосида қурилган. Шу жиҳатдан қараганда, бугунги кунда ўзбек тилида ислом манбашунослиги ёки матншуносликка бағишланган қўлланмалар мавжуд эмас. Бунинг имконият даражасида илмий, адабий, тарихий йўналишдаги ёзма манбаларни ўрганиб, улар хусусида алоҳида қўлланма ва дастурлар тузиш керак бўлади. Бу борада Президентимиз Ислам Каримовнинг ташаббуслари ва фармонлари билан очилган Ислам университетининг кенг қамровли фаолияти мазкур муаммоларни тезда бартараф этиш имкониятини беради.

Эндилда ўтмишда яратилган нодир қўлёзма асарлардаги ирфоний ғоялардан, билимлардан кенг қўламда баҳраманд бўлиш фурсати етмоқда. Шунга кўра она тилини ўқитиш муаммоларининг бир жабҳаси бўлган нутқ маданияти, муомала маданияти бўйича талабаларга махсус курс ўқитиш ҳам яхши натижа беради. Чунки баъзи ёшларнинг она тилини яхши билмаслиқда айбаш ҳоллари ҳам тез-тез учраб туради. Бу нарса масалага бир ёқлама қарашдан келиб чиқади. Чунки ўқувчи-ёшлар, талабалар ўтмишдаги тил билан боғлиқ маънавий меросдан унчалик баҳраманд эмасликлари нутқларида намоён бўлади. Сўзга масъулият эса қадим аъёнларни чуқур билишдан бошланади. Фаридиддин Аттор айтганидек, "Икки оламнинг асоси Сўздир, чунки Сўз Ҳақдан мужда бўлиб келди. Ахир, арши аълода битилган "Лавҳи Маффуз" ҳам Сўздир. Ҳамма нарса Сўздан ижод этилган ва сўзга қайтади". Зеро, "Сўзнинг отаси — ақл, онаси — тил", дейишди кексалар. Ёхуд сўзга, тилга эътиборсизлик ёмон иллат эканлиги халқ мақолларида ҳам бежиз айтилмаган: "Тиг яраси кетар, сўз яраси кетмас". Шундан келиб чиқиб айтиш мумкин, инсондаги олтига белгининг бири ақлдир. Инсондаги бу белги қусурли бўлса, унинг тилида ҳам тўтқиқлик пайдо бўлади. Шунга кўра, ўрта ва олий ўқув юрларида муомала маданияти, нутқ маданияти курсларини ўтмишда юқорида таъкидланганидек, қадимий манбалардан фойдаланиш зарур.

"Ширин сўз соғ кўнгиллар учун асал каби тотлидир", дейди Алишер Навоий. Умид қиламизки, ўқувчи-ёшлар ва талабалар ўз она тилларида бекусур ва раво сўзлашлари учун мутахассис олимлар томонидан тез кунларда манбашунослик ва матншуносликка оид қўлланмалар, янги мукаммал она тили дарслик ва ўқув қўлланмалари яратилади.

Манзар АБДУЛХАЙРОВ,
ТВДПИ "Шарқ" тиллари ва ёзуви кафедраси
мудир, филология фанлари номзоди

ТАЛАБАЛАРНИНГ ТИЛГА МУНОСАБАТИ

Мазкур йили ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилганлиги 11 йил тўлди. Ҳўш, шу муддат мобайнида тилимизда қандай ўзгаришлар рўй берганлиги, ёшларнинг тилимизга бўлган муносабати қай тарзда ўзгарганлигига назар солиб кўрсак.

Ўзбекистон Давлат жаҳон тиллари университети Халқаро журналистика факультетининг 1-курс талабалари орасида, "Қайси тилда кўпроқ китоблар ўқийсиз?", "Ўзбек тилида соф сўзлашасизми?", "Хорижий тилдаги сўзларни бевосита ўзбек тилига таржима қила оласизми?", "Ўзбек тилини мукаммал билиш учун нима қилишингиз лозим?" каби саволлар берилиб сўровнома ўтказилганида, кўпгина талабалар ҳақиқатдан ҳам ўз тилини ўрганмоқчи, яъни мукаммал билмоқчи эканлигини айтиб ўтишди. Айримларига баъзи сўзларнинг яқинда чиққан ўзбекча талқини унчалик

ҳам ёқмас экан, баъзиларига эса бир қанча нарсаларнинг ўзбекча номи йўқлиги хуш келмас экан. Хуллас, фикрлар кўп ва турли-туман бўлди. Бу фикрларнинг барчаси бир мақсадга, яъни миллатнинг обрўсини кўтариш ва халқаро майдонларда ўзбек деган ном билан бирга, унинг тилини ҳам танитишга бўлган куч-

So'rov

ли иштиёқдан дарак беради.

Албатта, кундан кунга ижобий томонга қараб ўзгариб боришимиз миллатимизнинг обрўсини оширишга хизмат қилиши аниқдир. Лекин шундай нарсалар борки, уларга кўз юмиб бўлмайди. Мисол учун тилимизга четдан кириб келаётган сўзларни биз таржима қилишда шу сўзнинг асл маъносини бера олмаслигимиз ёки айрим жойларнинг тарихий номи тўлалигича очиб берилмаганлиги, бизни

кўпроқ ана шу масалалар устида бош қотиришимиз кераклигини талаб қилади.

Ахир, жой номларининг келиб чиқишини билмасак, бу бизни нафақат маънавий қашшоқлигимизни, балки ўз миллатимизга бўлган ҳурматсизликнинг ҳам далолати эмасми? Бирон бир чет эллик меҳмон биздан жой номларининг келиб чиқишини сўраса-ю, биз оғзимизни очиб, хангу манг бўлиб турсак, меҳмоннинг кўз олдида гўр бўлиб кўринамиз-ку. Шу каби муаммоли нарсалар устида бош қотириб, уларни ечишга ҳаракат қилсак, бу бизнинг ютуғимиз бўлиши аниқ. Чунки, биз соф ўзбек тилида сўзлашсак-да, бошқалардан ҳам буни талаб қилсак, қолганлар ҳам ўзбек деган номни улуғлаб, унинг тилини ўрганиб, шу юрт фарзандларидан фахрланадилар.

Даврон АЗИЗОВ,
ЎзДЖТУ халқаро
журналистика факультети
1-курс талабаси

ЛЕКТОРЛАР – БИЛИМ ЮРТИ МЕҲМОНИ

Чирчиқ шаҳридаги олий ҳарбий билим юртига ташриф буюрган лекторлар таркибига ЎзМУ қошидаги Олий Педагогика институти директори, профессор Ш.Шаропов, академик Э.Юсупов, профессор Н.Саидахмедов ва Ўзбекистон Давлат тарихи музейи илмий ходими Ж.Ёқубовлар бор эди.

Ҳарбий билим юртлари ижтимоий фанлар кафедраси мудирлари ва профессор-ўқитувчиларининг икки кунлик амалий семинарини ўтказишдан кўзланган мақсад, уларнинг фаоллигини оширишдир. Ҳарбий соҳани демократлаштириш, ёш офицерларни замон руҳида тарбиялашга қаратилган бу учра-

шувни ўқитувчилар бажонидил қарши олдилар.

"Олий ҳарбий билим юртлари ва ЎзМУ орасидаги илмий-услубий алоқалар", "Миллий мафкура ва миллий ғоя", "Педагогика фанининг долзарб муаммолари" сингари маърузаларда тингловчиларга бир қадар янги маълумотлар берилди. Айниқса, музейшунос Жа-

молиддин Ёқубовнинг "Диний экстремизмнинг жамиятга таҳдиди" мавзуси бўйича ўқиган маърузаси ҳарбий соҳа устоз-мураббийларининг билим доираларини тагин ҳам оширди.

Лекторлар ва тингловчиларни савол-жавоб шаклидаги мулоқот бир-бирларига янада яқинлаштирди.
Абдуҳаким СОИБЖОНОВ

Seminar

Пойтахтимиздаги Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети қошидаги Шайхонтоҳур академик лицейининг ташкил топганига унчалик кўп вақт ҳам бўлмади.

Аммо бу ердаги мавжуд иқтисодиёт, ижтимоий-гуманитар ҳамда хорижий филология каби йўналишларда тахсил олаётган 415 нафар ўқувчига ўқитишнинг замонавий усуллари, янги педагогик технология элементларини ўзида мужассам этган ноанъанавий дарслар орқали таълим бериш ишлари яхши йўлга қўйилган.

Суратларда: кимё дарсида олий тоифали ўқитувчи Шоҳиста Яҳёева 3-хорижий филология гуруҳи ўқувчиси Нурбек Хикматов билан Ўзбекистондек кенг диёримизда Менделеев жадвалидаги элементларнинг барчаси мавжудлиги хусусида сўз юритишяпти.

Академик лицейнинг ёш мутахассисла-

ридан бири — тажрибали педагог Нигора Абророва ёшларни информатика фани ва компьютер сирларидан воқиф этмоқда.

Равиль АЛЪБЕКОВ олган суратлар.

Республикаимизда ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилиши ва таълим мазмунини тубдан ислоҳ қилиш муносабати билан бир талай улғувор ишлар амалга оширилмоқдаки, буларнинг барчаси ёшларимизнинг чуқур билим олишлари, ўз касбларининг моҳир устаси бўлиб етишишлари ҳамда уларни келажакда комил инсон қилиб тарбиялашга пухта замин тайёрламоқда.

Давлат тилига ўтиш — бу шунчаки матнларни ўзбек тилига ўгириш ёки унда ёзиш ва ифодалашдангина иборат деб қаралса, бу катта хатога олиб келади. Ваҳоланки, бу жараён матн ва чизмалардаги ҳар бир нуктадан тортиб оддий ҳарфлару сўз бирикмалари мазмуни, моҳияти ҳамда миллий, маданий ва этник хусусиятларимиз моҳиятидан келиб чиққан ҳолда чуқур ва пухта таҳлил этиш асосида унга ижодий ёндошишни тақозо этади.

Афсуски, ҳозирда мавжуд бўлган ва чоп этилаётган меҳнат ва касб таълимига оид адабиётлар, ўқув-услубий қўлланмалар, ҳаттоки "Уй-рўзгор энциклопедияси"дан тортиб, ўқув дарсликлариғача таҳлиладан шу нарса яққол кўзга кўринадики, бу ишларнинг муаллифлари ҳамда таржимонлари томонидан рус ва бошқа тилларда ёзилган матнларни ўзбек тилига ўгиришга эътибор бериб, чизмалардаги нукталар, шунингдек кесмаларнинг белгиланиши моҳияти (унинг қоматидан олинadиган ўлчамлар ўрни, номланиши ва белгиланишида мутаносиблик бўлиши керак эканлиги)га эътибор бермаганликлари нафақат ўқувчи ёки талабалар, балки ўқитувчилар фаолиятларига ҳам салбий таъсирини ўтказмоқда.

Худди шунингдек, "Қоматдан олинadиган асосий ўлчамлар ва уларнинг қўшимчалари"ни белгилашда умумий услубий кўрсатмаларнинг йўқлиги туфайли ҳар бир муаллиф ва таржимонлар, шунингдек, тажрибали ижодкор ўқитувчилар ҳам бу белгиларни турлича белгилашларининг гувоҳи бўламиз. Таълим жараёнида бундай ҳолатнинг вужудга келиши янги ўзбек ёзувиға ўтишда яна кескин тус олмоқда.

Дарсликлардаги бундай салбий ҳолатлар ундаги матн, чизмалар ҳамда технологик карталар орасидаги ўзаро мутаносиблик ҳамда боғланишлар манзарасини мавҳумликка олиб келмоқда. Бу салбий ҳолатларга барҳам бериш мақсадида бир неча бор (Зангиота туманидаги 36-ўрта мактаб, Янгийўл туманидаги 39-, 55- ва 25-ўрта мактаблар ҳамда Низомий номидаги ТДПУда) тажриба ва синовлардан ўтказилган энг самарали тажриба натижаларидан келиб чиқадиган хулосаларни сизларга тавсия этамиз.

I. Ўқувчиларга "Турли кийимларни лойиҳалаш ва уларнинг андозаларини тайёрлаш" мавзусини ўргатиш жараёнида:

- Кўкрак чизиги ва ундаги нукталар $K, K_1, K_2, \dots, K_n$;
- Бел чизиги ва ундаги нукталар $B, B_1, B_2, B_3, \dots, B_n$;
- Бокса чизиги ва ундаги нукталар $B_k, B_{k_1}, B_{k_2}, \dots, B_{k_n}$;
- Кийимнинг этак қисмига тааллуқли чизиқ ва ундаги нукталар $E, E_1, E_2, E_3, \dots, E_n$;
- Ёқа ўмизи чизиги ва ундаги нукталар $Z, Z_1, Z_2, Z_3, \dots, Z_n$;
- Елка чизиги ва ундаги нукталар $Y, Y_1, Y_2, Y_3, \dots, Y_n$;
- Енг ўмизи чизиги ва ундаги нукталар $O', O'_1, O'_2, O'_3, \dots, O'_n$ харфлари билан белгиланиши шарт.

II. Қоматдан олинadиган асосий ўлчамлар, бу ўлчамларнинг моҳияти, олиниш характери ва ўлчам олишдаги ўлчов линейкасининг ҳолатига кўра икки гуруҳга бўлинади, амалда қўлланили-

ши ва номланишига кўра уларнинг ҳар бири икки хил кўринишда бўлади.

1-жадвал

Т/р	Қоматдан олинadиган ўлчам турлари	Амалда қўлланиладиган умумий номланиши	Шартли белгиси		
			тўлиқ ифодаси	ярим ифодаси	қўшим-часи
1.	Горизонтал равишда олинadиган ўлчамлар	а) Айлана ўлчамлари б) Кенглик ўлчамлари	О	Ø	●
			→	→	→
2.	Вертикал равишда олинadиган ўлчамлар	а) Узунлик ўлчамлари б) Баланглик ўлчамлари	↓	↓	↓
			↑	↑	↑

КАСБ ТАЪЛИМИДА ДАВЛАТ ТИЛИ

"Хизмат кўрсатиш меҳнати" дарсида давлат тилининг шакли ва мазмуни уйғунлиги

2-жадвал

Т/р	Ўлчамларнинг номи	Шартли белгиси	
		Кирилл алифбосида	Янги алифбода
I. Айлана ўлчамлари		О	О
1.	Бош айланаси	Бш ^о	Bsh ^о
2.	Бўйин айланаси	Бн ^о	Bn ^о
3.	Кўкракнинг I-айланаси	K ₁ ^о	K ₁ ^о
4.	Кўкракнинг II-айланаси	K ₂ ^о	K ₂ ^о
5.	Кўкракнинг III-айланаси	K ₃ ^о	K ₃ ^о
6.	Бел айланаси	Б ^о	B ^о
7.	Бокса айланаси	Bk ^о	Bk ^о
8.	Елка айланаси	Ел ^о	Yel ^о
9.	Билак айланаси	Бл ^о	Bl ^о
10.	Панжа айланаси	Пн ^о	Pn ^о
11.	Тизза айланаси	Тз ^о	Tz ^о
12.	Тўпиқ айланаси	Тп ^о	Tr ^о
II. Кенглик ўлчамлари		→	→
1.	Олди кенглик	Ол →	Ol →
2.	Орқа кенглик	Ор →	Or →
3.	Кўкрак марказлари оралиғи	K ←	K ←
III. Узунлик ўлчамлари		↓	↓
1.	Елка узунлиги	Ел ↓	Yel ↓
2.	Орқа узунлик	Ор ↓	Or ↓
3.	Орқа узунлик белгача	Ор ↓ Б	Or ↓ B
4.	Олди узунлик	Ол ↓	Ol ↓
5.	Олди узунлик белгача	Ол ↓ Б	Ol ↓ B
6.	Белдан бўксагача узунлик	Б ↓ Бк	B ↓ Bk
7.	Белдан этакгача узунлик	Б ↓ Э	B ↓ E
8.	Енг узунлиги	Ен ↓	Yen ↓
IV. Баланглик ўлчамлари		↑	↑
1.	Кўкрак баланглиги	K ↑	K ↑
2.	Енг ўмизи баланглиги	Ў ↑	O' ↑
3.	Бўкса баланглиги	Bk ↑	Bk ↑
4.	Елка қиямаси баланглиги	Ел ↗	Yel ↗

III. Бу ўлчов белгилари қайси ўлчамга тегишли эканлиги унинг олдига қўйиладиган ҳарфлар орқали ифодаланади. Бу ҳарфларни танлашда қуйидаги тамойилларга амал қилинади:

а) Ҳар бир ўлчам номи мазкур ўлчам номидаги биринчи ҳарф билан ифодаланиши;

K → -кўкрак кенглиги, K ↑ - кўкрак баланглиги

б) Биринчи ҳарфлари бир-бирига ўхшаш бўлган ўлчамларда уларнинг номларидаги биринчи қисқа бўғинлари (баъзан қисқартирилган ҳолда) ифодаланиши;

Ol ↓ -олди қисми узунлиги, Or ↓ -орқа қисми узунлиги.

в) Олинadиган ўлчамнинг қаергача эканлигини характерловчи ҳарф шартли белгидан кейин қўйилиши:

Ol ↓ B -олди узунлик белгача, Or ↓ B -орқа узунлик белгача.

г) Ҳисоблаш формулалари ва лойиҳалаш ишлари-

да кўп қўлланиладиган (ишлатилиш имкониятлари, кўлами ва фойдаланиш эҳтимоллигига кўра) белгиларда ҳарфлар сонини имкони борида кам қатнашиши имкониятларини яратиш, амалда кам қўлланиладиган белгиларда эса сўз бўғинларидан фойдаланиш;

K^о-кўкрак айланаси, Pn^о-панжа айланаси

B^о -бел айланасининг ярми,

Bl^о-билак айланаси.

д) Ҳисоблаш формулаларида асосий ўлчамлар, уларнинг ярми ва уларга тааллуқли қўшимчаларни белгилашда ўзаро мутаносибликни таъминлаш:

K^о-кўкрак айланаси,

K^о-кўкрак айланасининг ярми,

K^о-кўкрак айланасига қўшимча.

IV. Дидактик мақсадда қуйидаги белгилар ушбу кўринишда қабул қилинади (чунки бу белгилар айрим белгиларнинг ўзига хос хусусий кўриниши сифатида намоён бўлади)

K ← -кўкрак марказлари оралиғи.

Yel ↗ -елка қия баланглиги.

↓ -Кийим ва енг узунлиги (буюртманинг хоҳиши бўйича ихтиёрий узунлик).

V. Айрим ўлчам ва тушунчалар борки, улар кийимларни лойиҳалаш жараёнида кўплаб ишлатилади, лекин қоматдан ўлчаб олинмайди. Улар қуйидагилар:

A ↓ -кийим андозасининг узунлиги

A → -кийим андозасининг кенглиги

V → -виточка кенглиги

V ↓ -виточка чуқурлиги

Σ V -виточкалар йиғиндиси

R -радиус

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда қоматдан олинadиган асосий ўлчамларнинг белгиланиши кирилл ва лотин алифбосида қуйидагича ифодаланади: (2-жадвалга қаранг).

Бу шартли белгилар тизимига ўтилиши юқорида қайд этилган камчиликларга барҳам бериш, барча мактаб ўқувчиларига бериладиган билимлар мазмуни ва моҳиятини стандартлаштириш омили бўлиши билан бир вақтда кирилл, араб ва лотин алифбосидаги ўзбек ёзувиға ўтиш, шунингдек, нафақат ўзбек ёки туркий, балки бошқа тилларда ифодаланиши жараёнида ҳам ўзининг политехник хусусиятларини тўлиқ сақлаб қолади.

Холдорбой ОДИЛБОЕВ,
55-мактаб ўқитувчиси,
Рўзибу БОЙМАТОВА,
25-мактаб ўқитувчиси,
Янгийўл тумани

МАЪНАВИЯТ ДАРҒАСИ

Шу кунларда улуг аллома Бурхониддин ал-Марғинонийнинг илм-фан, маърифат ва маънавият масалаларига бағишланган асарларига тез-тез мурожаат қилинмоқда. Бу нодир меросни ўрганишга истиқлол йилларида йўл очилди.

Бурхониддин ал-Марғиноний ар-Рошидоний 1121 йили (вафоти 1197) Фарғона вилоятининг ҳозирги Риштон (Рошидон) туманида дунёга келган (Бу маълумот "Бобурнома"да Заҳириддин Муҳаммад Бобур томонидан қайд этилган). Бурхониддин Риштондаги дастлабки таҳсилдан кейин Марғилон, Самарқанд ва Бухоро каби илм-фан ва маданият марказларида, шунингдек, бир қатор араб ўлкаларида бўлиб, узоқ илмий ва амалий изланишлар олиб борди. Бу изланишлар самараси ўлароқ "Ал-Хидоя", "Бидоят ал-Мубтадий", "Нашр ал-мазҳаб", "Кифоят ал-мунтаҳий" каби ҳуқуқшунослик, исломнинг асосий шарт ва маросимлариغا оид асарлар яратди. Шайхулислом мартабасига эга бўлган олимнинг давлат ва ҳуқуқ қурилиши масалаларига бағишланган "Ал-Хидоя"си мумтоз асар сифатида мусулмон мамлакатларида катта эътибор қозониб келди. Алломанинг номи эса бу асар кириб борган эллару элатларда "Соҳиб "Хидоя" (Хидоя асарининг муаллифи) дея шарафланди.

Шарқ халқлари тарихи, маданияти, Қуръон ва ҳадислар бўйича чуқур билимга эга бўлган Бурхониддин ал-Марғиноний ўз навбатида баъдий ижод салоҳиятига эга бўлган адиб ҳамдир. Хусусан, унинг шароит ва ҳуқуқшуносликка оид асарларида баъдийликка хос лавҳаларнинг учраб туриши характерлидир. Қолаверса, адибнинг ижодкорлик иқтидоридан дарак берувчи шеър ва ҳикматомуз ҳикоялари бизнинг кунларимизгача етиб келган. Биз уларнинг бир қисми билан ўзганлик имом Бурхониддин Зарнужийнинг "Таълим ал-муаллим" ("Талабага таълим бериш услуби") асаридан ўрин олган шеър ва кичик насрий лавҳалар орқали танишиш имкониятига эгамиз. Унинг баъдий асарлари ҳам ўз даври анъанаси йўлида араб тилида ёзилган. Талабаларга дарс кўникмасини бериш мақсадида тузилган ушбу қўлланма ўн уч фаслдан иборат. Мажмуанинг ҳар бир бобида зарнужий устози Бурхониддин номини ҳурмат билан эслагани ҳолда, мавзу тақозосига

кўра шеър ва ҳикматомуз насрий асарларидан намуналар келтиради. Улуг алломанинг ушбу поэтик меросидан бир қатор тўртликларнинг тожик тилига таржималари ҳам мавжуд. Кейинги йилларда исломшунос Абдулазиз Мансур ана шу китобдан ўрин олган алломанинг шеърлари ва насрий лавҳаларини ўзбек тилига таржима қилди. Ушбу таржиманинг аҳамияти шундаки, ўзбек китобхони Бурхониддин ал-Марғинонийнинг поэтик асарларини ўз она тилларида ўқишга муяссар бўлдилар. Зеро, таржимон Абдулазиз Мансурнинг нияти ҳам адиб шеърларининг теран мазмуни ва баъдий нафосатидан бугунги ўзбек китобхонини баҳраманд этишдир.

Улуг аллома фикр илмига оид асарларида бўлганидек, жажжи насрий намуналарида ҳам Қуръон руҳидан келиб чиқади. Ҳадисларга таянади. Шу асосда юксак инсоний фазилатларни қадрлашга чақиради. Шу жи-

ахлоқ-одоб масалалари, таълим-тарбия жараёнининг заҳмати ва муродбахш лаҳзалари, шогирдлар ва устозлар ўртасидаги муносабатларга доир. Уларда толиби илмларни ўқиш ва ўрганишда зеҳн ва тадбир билан иш тутиш, одоб тизгинини маҳкам ушлаш, устозлар ўғитини қомилликка бошловчи йўл, деб билиш, сабоқ ўрганишда лоқайдлик, паршонхотирлик каби иллатлардан йироқ юриш, поклик ва инсоний хислатларни эгаллашга тарғиб қилинади.

Шундай ҳикматомуз мўъжаз ҳикоялардан бирида толиби илмларга, хусусан, узоқ ўлка ва шаҳарлардан келган мусофир шогирдларнинг таҳсил олиш шароитларига эътибор, алоҳида ғамхўрлик билан муносабатда бўлиш масаласи ўртага қўйилади.

Бурхониддин ал-Марғиноний ҳикояларида устозларнинг нуфузлари, фақат ақл-заковатлари билангина эмас, балки юқори даражадаги

маданиятлари билан ҳам талабаларга намуна бўлиб, ҳар томонлама тарбия тимсолига айланиб

қолишлари ҳақидаги таъсирчан талқинларни кузатамиз. Бунга мисол қилиб, муаллиф Бухоро мадрасаларидан бирининг мударриси фаолияти лавҳасини келтиради. Бу мударрис

бир вақтнинг ўзида талабаларига дарс бериш асносида узоқдан кўзи тушган устозига ҳам ҳурмат баҳо келтиради ва юксак маънавиятини намойиш қилади. Бу каби ҳикояларида устоз маърифий-маънавий мавзуларга алоҳида диққатни тортади. Ақл, идрок ва дониш билан иш тутиш барча толиби илмларга, хусусан, фикр илми билан шугулланувчи донишжўйлар учун жуда зарур деган хулосани илгари суради. Ҳикоялардан келиб чиқадиган яна бир хулоса шуки, устоз Бурхониддин ал-Марғиноний ниҳоятда нозиктаъб ва ўқиш ҳамда ўқитиш жараёнининг янги-янги усуллари бўйича зукко кашфиётчи даражасидаги шахс бўлган. Бу ҳол муаллифнинг кўп йиллик мураббийлик тажрибалари асосида юзага келганлигини айтиш керак.

Шу тарзда Бурхониддин ал-Марғиноний ижод намуналарида таълим-тарбия ва илмнинг шахс камолотидаги ўрнига катта рағбат билан қаралганки, бу бизнинг замонамиз ёшлари маънавиятини бойитишга хизмат қилиши шубҳасиздир.

Содир ЭРКИНОВ,
филология фанлари доктори,
профессор

Burhoniddin al-Marg'inoniy ar-Roshidoniyy tavalludining hijriy 910 yilligiga

хатдан қуйидаги тўртлик алоҳида диққатни тортади. Унда шоир оқиллик ва жаҳолатни қарама-қарши қўйиш йўли билан бу парчада тасвирга сингдирилган мазмунни тўғри баҳолашга ундайди:

Жаҳолат аҳлидир монанди мурда,

Агарчи юрса ҳам ўлмайин ерда. Илму фан соҳибни ўлмаган асло, Агар-чи чирибдир мурдаси гўрда.

Бурхониддин ал-Марғинонийнинг илм-фаннинг хосияти ҳақидаги таъкидлари Беруний, Ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Шайх Саъдий каби фозилларнинг қарашлари билан ниҳоятда уйғундир. Илм етуқликка кафолатдир. Илм одам ҳақни танийди, одамларга озор бермайди. Гуноҳ ишлардан ўзини сақлайди.

Нодонлик жоҳилликнинг пойдеворидир. Нодон ҳар қадамда қоқилади. Бурхониддин ал-Марғиноний пандномаларидан бирида дарс вақтида сиёҳдонини китоблари устига қўйиб иш қилаётган толибдан койиниб гапирди. Зотан, пала-партишлик, эътиборсизлик шундан бошланади. Алломанинг ҳуқуқли жамият ҳақидаги фикрлари ниҳоятда муҳим бўлгани каби унинг инсон маърифати, маърифатдаги балоғат ҳақидаги орзулари ниҳоятда аҳамиятлидир. Кичик пандномалари, ҳикматли сўзларининг қўлида "қиссадан ҳисса" чиқарилади. Зотан, уларнинг аксарияти

So'z siri

Алишер Навоий ҳаёти ҳақида маълумот берувчи манбаларга назар ташлаб, шоир ҳаётининг зар-варақлари теран мазмун ва юксак ахлоқлик, маъно ранг-баранглиги билан йўғрилганлигига гувоҳ бўламиз. Даҳо шоиримиз замондоши, адабиётшунос аллома Атоуллох Ҳусайний Алишер Навоийнинг устозлигидан бир лавҳа ёзиб қолдирган.

Бу маъбага кўра, Алишер Навоий шахзода Або-бакр Мирзога балоғат илмидан сабоқ берар экан. Шогирд бир куни "Илми саноеъ"га алоқадор бир санъатга мисол топиб, устозга арз қилибди:

—Мен бир қалб сўз топдим!

—Қайси? - сўрабди устоз.

—Кавак, - дебди у.

Бу ёш боланинг идрокдан қувонган шоир уни "Шобош!" деб алқабди...

Аввал қалб санъати ҳақида ихчам маълумот берамиз-да, сўнг устознинг биргина сўзининг маъно ва мақсади ранг-баранглигига эътиборингизни тортамиз.

Мумтоз адабиётшунослигимизда икки юзга яқин баъдий тасвир ва ифодалилик воситалари бўлиб, шулардан бири қалб санъатидир. Бу санъатни қўллаган шоир ўз ижодида:

а) байтда бир сўзни ўнг ва тескари ўқилишини;

УСТОЗ НАВОИЙ ВА ҚАЛБ САНЪАТИ

б) бирикмани ўнг ва тескари ўқилишни;

в) мисрани ўнг ва тескари ўқилишни;

г) байтни ўнг ва тескари ўқилишни назарда тутати.

Қалб санъатининг ана шу тўрт хилини ўрганган ўқувчи аввало ишни қалб сўз топишдан бошлайди: у ўйлаб-ўйлаб ҳар икки томонидан бир хил ўқилдиган сўзлар топишни машқ қилади. Сўнг бирикма қалбни машқ қилади, сўнг гап қалбини, сўнг мисра қалбини ва ниҳоят байт қалбини машқ қилади...

Атоуллох Машҳадий нақлига қайтамыз. Методик нуқтаи назардан воқеага ёндашайлик:

Устоз ўқувчидан сўз қалбига мисол топиш вазифасини сўраган. Ўқувчи "кавак" деб жавоб бердики, дарҳақиқат бу сўзни ўнг ва тескари ўқилганда ҳам бир хил: "кавак" ўқилаверади.

Алишер Навоийнинг жавоби: "Шобош" бўлди. Яъни устоз ҳам ўқувчига қалб сўз билан мурожаат этдики, бу сўз ҳам ўнг ва тескаридан ўқилганда "шобош" ҳолатини сақлайди.

Педагогик нуқтаи назардан бу вазиятга баҳо берсак, ўқитувчи вазифани тўғри бажарган ўқувчини "яша!" деб алқайди: фаолиятига ижобий баҳо берди, уни руҳланттирди.

Зеро, "шобош" сўзи "яша!", "қандингни ур!" маъноларини ифодалайди.

Шу ўринда учинчи бир аҳамиятли нуқта ҳам бор: устоз ўз ўқувчиси шахзода эканлигини назардан қочирмаган ва унга "Шобош!" деган. Бу сўзнинг луғавий маъноси ва келиб чиқиши: "шо - шоҳ; бош - бўл" сўзлари бирикувидандир. Яъни Алишер Навоий шахзода Абобакр Мирзога "Шоҳ бўлгин!" деб ният қилади.

Биз Алишер Навоий байтлари ва гаплари ғоят кўп маъноли ва теран мазмунли эканлигини кўп гапирамиз. Демак, ҳаётда Алишер Навоий ҳар бир сўзини ана шунчалик етти ўлчаб, бир кесиб айтган экан...

Ваҳоб РАҲМОНОВ,
филология фанлари номзоди, доцент

Асримиз бошида, аниқроғи 1917-1920 йилларда мустамакчилик сиёсатининг ранги ўзгара бошлади. Бу пайтда маърифатпарвар боболар барча диққат-эътиборни юрт озодлигига қаратдилар. Хуррият тимсоларидан бири тил масаласидир. Маълумингизки, ул муҳиш заминда давлат тили мустамакчининг тили эди. Маҳмудхўжа Бехбудийнинг замондоши, шогирди Ҳожи Муин ҳам ана шу мавзуда жуда кўп бонг урган миллат фидойиларидан эди. Албатта, у каби маърифатпарварлар ниятларига ета олмай, бу дунёни тарк этдилар. Бироқ улардаги бу мақсад қондан-қонга кўчди, ният амалга ошди — мустақил бўлиб, ва албатта, тилимизга ҳам эътибор ошди — у давлат тили, деб эълон қилинди.

Ҳожи Муиннинг "Тил масаласи" сарлавҳаси остидаги долзарб мақоласини эълон қилишдан мақсад битта — хурриятимизни, тилимизни қадрига етайлик.

Ҳозирда бизлар учун энг муҳим масалалардан бири, шубҳасиз, "тил

ТИЛ МАСАЛАСИ

масаласи"дир. Биз Туркистон турклари она тилимиз бўлган туркий тил билан бирга яшарга ва туркий тилимизни ўз ҳаётимиз, ўз ҳуқуқимиз билан баробар муҳофаза этарга тушамиз.

Эски ҳукумат замонинда биз туркистонлилар, ҳукуматнинг расмий идора ва мактаблари нари турсун, ўз мактабларимизда ҳам она тилимизда илм ва фан ўқумоққа комил ихтиёрли эмас эдик. Чунки ул мустабид ҳукуматнинг чин муддаоси бизларни ва ҳам ғайри русларни руслаштирмоқ бўлганлиги сабабли бизларни ҳар жиҳатдан қисарга, эзарга тиришиб турарди.

Энди худого шукурлар бўлсинки, андай сиқтамоқ (ортиқ даражада йиғламоқ - Н.Н.) ва шиканжалардан (азоб-уқубат - Н.Н.) қутулдик. Ҳозирда ҳар ерда тилимизга суйларга индидан ўрта ва олий даражадаги мактабларимизда она тилимизда таҳсил илум этмакка ихтиёрли бўлиб, таъки-

ра ва буйруқдек расмий қоғозларимизни туркча тилда ёзарга ва тарқаторга эркимиз. Шунинг учун эмдликда шундай мусоҳадаи замон ва замондан истифода этиб туркий тилимиз ва адабиётимизнинг камалига туришмоғимиз ва туркий тилимизнинг Туркистонда расмий ҳукумат тили қилурга ҳаракат этмагимиз лозимдир. Чунки мухториятли Туркистон ўлкасининг 95 прусентини ташкил этган биз туркий мусулмонлармиз. Шу сабабли ҳозирги замонда туркий тилимизни рус тили билан ҳуқуқда баробар этарга ва расмий ҳукумат тили ясарга ҳаққимиз бордир.

Газиталарда ўқуғонимизга кўра, яқинда Тошкентда бўлуб ўтган болшевик коммунистлар сиезидида Тобулин афанди тарафиндан мусулмон тилини рус тили билан ҳуқуқда баробар этмак масаласи кўзготирилган.

Тобулин афанди ўз нутқинда айтганки: "ҳозиргача рус тили расмий

ҳукумат тили ҳисоб этилиб келди. Биз мухториятли Туркистоннинг асли эгалари мусулмонлар бўлгонлигини хотиримиздан чиқармосга, шунинг учун олоғга ўз тилларинда марому моқсудларини онглотурга йўл очурга кирмок, яъни маҳаллий туркий тили расмий ҳукумат тили ҳисоб этиб рус тили билан бир ҳуқуқда юрутурга, истеймоқ этарга керак".

Мана ушбу муҳим масалани бошлаб кўзготмоқ вазифаси, тил эгаси бўлгон биз мусулмонларга лозим экан. Билъакси они кўзготиб, ўртага ошмоқ шарафи бошқаларга насиб бўлади. Энди бизларга, хусусан иш бошинда тургон улугларимизга ва матбуотиимизга лозимдурки, фурсатни ўткармасдан тездан ушбу масаланинг ҳалига тиришқайлар.

Ушбу муносабат билан биз шуни айтиб ўтмакни лозим кўрамизки: Туркистондаги мусулмон шўролари билан мусулмон расмий ташилотла-

ри идорасиндаги барча дафтарлар билан мусулмон идораларига юборилатургон расмий қоғозлар туркий тилинда русча нусхаси билан бирликда туркча ёзилиб юборилгай. Ўшандок руси идораларидан мусулмон идораларига юборила тургон расмий қоғозлар туркийга нусхасила бирликда русча ёзилгай.

Илова суратинда ҳам айтамыз: ҳозирда Самарқанд мусулмон шаҳр думо хонаси билан мусулмон шўроси, ўз тарафларидан мусулмон идораларига юборила тургон расмий қоғозларини фақат русча ёзиб юбормокдадиларки, бу иш ўз тилимиз ҳақинда бир жиноятдир. Шунинг учун муҳтарам шўро ва бадиа идорасиндан ўтинамизким бу масалага аҳамият бериб бу тўғрида тезроқ тадбир кўроғга киришгайлар.

Ҳожи МУИН

Эски ўзбек ёзувидан

Нилуфар НАМОЗОВА

табдили

("Меҳнаткашлар товуши" газетаси 1918 йил 14 июл)

БУЮК СИЙМОЛАР МУРФАКЛАР НАЗДИДА

Хона буюк сиймолар портретлари билан жиҳозланган. Тарбиячи тайёрлов гуруҳининг русийзабон болалари билан ўзбек тили машғулоти олиб бормоқда.

— Ребята, сегодня мы с вами познакомимся с великими людьми Узбекистана. Эти люди — великий поэт Узбекистана Алишер Навои, поэтессы Надирабегим, Увайсий и великий полководец Амир Тему́р. Вы знаете, кем был Амир Тему́р?

— Великий полководец, — шошиб деди Яна.

— Правильно. А теперь послушайте на узбекском языке как она звучит — буюк саркарда. Ребята, повторите пожалуйста, кайтаринчи.

— Бу-юк сар-кар-да, — ий-манибгина деди Лера.

— Жуда яхши, молодец. Яна ким айтади?

— Буюк саркарда! — баралла жавоб берди Валентин.

— Баракалла, очень хорошо.

Уч-тўрт бола шу сўзни кайтаргандан сўнг тарбиячи Амир Тему́р ҳақида икки тилда тушунча берди, сўнгра Амир Тему́р тўғри-сида шеър ўқиди.

— Болалар, шеър сизларга ёқдими? Стихотворение вам понравился?

— Ёқди, ёқди, понравился, — баравар жавоб қайтаришди болалар.

Тарбиячи шеър мисраларининг мазмунини икки тилда тушунтирди, сўнг биргаликда ёд олинди. Болалар ҳар бир сўзни аниқ, тўғри талаффуз қилишди. Буюк сиймолар билан танишиш борасида саркарда, шоир, шоира каби сўзлар билан болаларнинг луғат бойлиги ортиб борди. Миллий кийим, удумлар билан таништирилди.

Пойтахтнинг Мирзо Улуғбек туманидаги 14-“Эртак” болалар боғчасида русийзабон болаларга ўзбек тили ана шу тариқа қизиқарли, мазмунли ўргатилмоқда. Муассасада 12 та гуруҳ (7 таси русийзабон) мавжуд бўлиб, унда 290 нафар жажжи ўғил-қиз тарбияланаётир. Кичкинтойлар масканида таълим-тарбия тил ўрганишга йўналтирилгандир.

Бош тарбиячи Фароғат Тожиева “Давлат тили” ҳақидаги Қонун қабул қилинишидан аввал, яъни 1989 йил январь ойидан бошлаб ота-оналарнинг илтимосига кўра (у даврда боғча ТТЗга қарарди), болаларга ўзбек тилини ўргата бошлаган эди. Дастлаб салом-алик, раҳмат, хайр, сўнгра теварак-атроф билан таништириб, кундалик мулоқотда ишлатиладиган сўзларни ўргатди.

Масканда ўрта гуруҳ болаларига январь ойидан бошлаб ўзбек тили ўргатилаётир. Машғулотлар мавзусига кўра ҳафтада икки марта 15-20 минутдан олиб борилади. Катта гуруҳларда ҳам шундай.

О‘zbek tilini o‘rganamiz!

Хамда урф-одатлари билан таништириш, шунингдек, кичкинтойларнинг тафаккурини ривожлантириб, ўзбек тилини ўрганишга қизиқтириш, ўзбек тилида мулоқот қилишга эҳтиёж сезиш кўзда тутилган.

Саҳналаштирилган, сюжетли-ролли дидактик, таълимий ўйинлар болаларда эслаб қолиш қобилиятини кучайтиради. Шунинг учун Ф. Тожиева кўргазмалар материалларни кўримли, қизиқарли, тиниқ рангларда бўлишига алоҳида аҳамият бермоқда.

— Фароғат опа изланувчан, талабчан, — деди болалар боғчаси мудараси Зухра Сайидалиева. — Масъулиятни жуда яхши ҳис қиладилар. Русийзабон болаларга ўзбек тилини ўргатишдан асосий мақсад уларни оғза-

ки ўзбекча нутқни тушунишга, ўзбек тилидаги сўзларни тўғри талаффуз қилишга ўргатишдан иборат. Машғулотлар мазмунидан келиб чиқиб, танланган материал ёрдамида болаларда жонажон Ватанга, ўз шахрига, қишлоғига нисбатан меҳр-муҳаббат уйғотиш, уларни ўлкамиз табиати ва кишиларнинг ҳаёти, турмуш тарзи ва меҳнати,

ўзбек халқ аъна-лар

ҳамда урф-одатлари билан таништириш, шунингдек, кичкинтойларнинг тафаккурини ривожлантириб, ўзбек тилини ўрганишга қизиқтириш, ўзбек тилида мулоқот қилишга эҳтиёж сезиш кўзда тутилган.

Саҳналаштирилган, сюжетли-ролли дидактик, таълимий ўйинлар болаларда эслаб қолиш қобилиятини кучайтиради. Шунинг учун Ф. Тожиева кўргазмалар материалларни кўримли, қизиқарли, тиниқ рангларда бўлишига алоҳида аҳамият бермоқда.

— Фароғат опа изланувчан, талабчан, — деди болалар боғчаси мудараси Зухра Сайидалиева. — Масъулиятни жуда яхши ҳис қиладилар. Русийзабон болаларга ўзбек тили,

маҳаллий болаларга рус тили машғулотларини ранг-баранг, муҳассам тарзда олиб бормоқдалар.

Фароғат Тожиевнинг 15 та ўйиндан иборат “Ўзбек халқ ўйинлари”, “Машғулоти ишлан-малари”, “Русийзабон болаларга ўзбек тилини ўргатиш” бўйича тажрибалари оммалаштирилиб, унга олий тоифа берилган.

— Тайёрлов гуруҳида русийзабон болаларга ўзбек тилини ўргатиш машғулоти май ойида ниҳоясига етди, — деди Ф. Тожиева. — Мактабларда эса ўқув йилининг иккинчи ярмидан бошлаб ўзбек тили ўтилади. Орадан 7 ой вақт ўтади. Бола боғчада ўрганган ўзбек тилидаги мулоқотлар хотирасидан бир мунча кўтарилиб кетади, деб ўйлайман. Шу боис менимча, ўзбек тили сентябрь ойидан дарс дастурига кири-тилса, нур устига аъло нур бўлур эди.

Тил билган элни билар, дейди доно халқимиз. Мазкур муассасада икки тилни ўрганаётган мурғак қалблар келажакда Ватанимиз равнақига муносиб ҳисса қўшишларига ишончимиз комил.

Дилбар ХҲЖАЕВА,
“Маърифат” мухбири

Maktabgacha ta'lim

Пойтахтнинг Ҳамза туманидаги 240-“Қўнғироқча” болалар боғчасида олти та гуруҳ мавжуд бўлиб, унда 200 дан ортиқ жажжи ўғил-қиз тарбияланаётир. Болаларнинг соғлом ўсиши учун ҳамма шароит етарли. Дид билан жиҳозланган кенг ва ёруғ хоналарда махсус экологик бурчак ташкил этилган. Деворда экологик бурчак мавзусига оид турли плакатлар осилган.

Дилбандлар гулшанида футбол, каратэ, ритмик аэробика сингари тўғараклар мунтазам фаолият кўрсатаётир. Ўрта ва катта гуруҳ болалари машғулотларда инг-

«ҚўНҒИРОҚЧА» ЖЎШҚИН ҲАЁТГА ЧОРЛАЙДИ

лиз тилини ўрганишмоқда.

Бугун ўсиб келаётган соғлом авлодга замонавий билим бериш талаб қилинаётган экан, — деди боғча мудараси Мухтабар Абдалева, — аввало мураббийнинг ўзи ана шу билимлар соҳиб бўлмоғи керак. Тарбиячиларимизнинг аксарияти, биринчи тоифали мутахассислардир. Ота-оналар тарбиячилардан мамнунлар. Бу бизнинг ютуғимиз.

Дарҳақиқат, Юртбошимиз таъкидлаганларидек, фарзандларимизга билим ва касб чўққиларини забт этиши учун қанот беришимиз керак. «Соғлом танда-соғ ақл» деганларидек, “Қўнғироқча” болалар боғчасида ҳам соғлом авлодни тарбиялаш, уларда қизиқувчанлик ва истеъдодни шакллантиришга астойдил ҳаракат қилинаётгани таҳсинга сазовордир.

Насриддин БОТИР

“ЎЗБЕК ТИЛИ МЕНГА ЁҚАДИ!”

рус миллатига мансуб талаба қиз шундай деди

— Исми-шарифингиз?
— Мария Колеминаская.
— Сўраганинг айби йўқ, ота-онангиз ҳам русми ёки...

— Ўзбекча иборада айтадиган бўлсам, тоза қонли рус улар. Онам Людмила Фёдоровна — пазандачилик бўйича мутахассис. Дадам Александр Николаевич — Тошкент электротехника алоқа институтида жисмоний тарбиядан дарс беради.

— Улар ҳам ўзбекчани билишадими? Умуман, ота-онангиз сизнинг ўзбекчада равон гаплашишингизга қандай қарашади?

— Ҳавас қилишади. Лекин ўзларининг шу тилни жуда кам миқдорда билишларидан афсусланишади. Боғчага қатнаб юрганимдаёқ онам “Ўзбекчани пухта билсанг, улғайганингда ҳам осон бўлади. Ўзбекистонда, ўзбеклар юртида яшаётганингни унутма!” деб қулоғимга қуярди-лар.

— Ўзбек мактабида ўқиганмисиз дейман?

— Йўқ, Юнусобод туманидаги 88-ўрта мактабда ўқидим. Таълим рус тилида олиб бориладир. Лекин унга қадар 53-болалар боғчасига қатнаб, анча-мунча ўзбекча сўзларни билиб олган эдим. У ерда рус, ўзбек, корейс, татар болалар аралаш гуруҳда тарбияланишарди. Боғча опамиз

ўзбек эдилар. Уйга келиб, оймимга “Нон беринг!” деб ўзбекча гапирардим.

— Албатта, ўзбек тилини ўрганишингизда, боғча ва мактабдан ташқари, маҳалла-куйнинг ҳам таъсири бўлгандир?

— Мингўрик маҳалласи ҳозир ҳам бор. Бу ерда, асосан ўзбеклар кўпроқ истиқомат қилишарди. Менинг аксарият дўгоналарим ўзбек қизлари эди. Севара, Дилдора, Нигора. Улар жами 12 қиз бўлиб, кўпчилиги “дом” ларга кўчиб кетишди. Биз бир-биримизникига тез-тез чиқиб, меҳмон бўлардик.

Til bilgan - el bilar

Нима пиширсак, бирга баҳам кўрардик, торт дейсизми, гумма дейсизми, сомса дейсизми...

— Рус мактабида ўзбек тилини мукаммал ўрганишингизда қайси ўқитувчиларнинг хизмати катта бўлган?

— 6-синфдалигимда Флора Шавкатовна деган ўқитувчи бизга ўзбек тилидан жуда таъсирли дарс берардилар. Кейинчалик бу тилни ўзбек-турк лицейида ўргандим.

— Демак, сиз туркчадан ҳам хабардор экансиз-да!

— Ҳа, анча-мунча.

— Бу йил талаба бўлибсиз, табриклайман! Қанча балл билан кирдингиз?

— 171,2 балл тўплаб, Тошкент электротехника алоқа институти менежмент факультетига бюджет асосида қабул қилиндим.

— Рус гуруҳида ўқияпсизми?

— Ўзбек гуруҳида.

— Нима учун?

— Чунки ҳали ўзбекчани билишимдан унчалик қониқмайман. Ўзбек талабалари билан бирга ўқиш менга завқироқ.

— Мария, айтинг-чи, сизга ўзбек тилининг, ўзбекча урф-одатларнинг нимаси ёқади?

— Меҳрибонлиги мени мафтун этади. Бешик тўйи, чорлари, ҳайитларга борганимда, одамларнинг бир-бирига хуштавозе билан илтифот кўрсатишларидан лол қоламан.

— Ўзбекча китоблар ҳам ўқиб турасизми?

— Албатта. Алишер Навоий, Бобур, Юғнакий, Абдулла Қаҳҳор асарлари билан танишман.

... Мана сизга танишув. Қаҳрамонимизнинг ўзбек тилига, ўзбек халқига муносабатини кўрсатишга бўёқ, таъриф-тавсиф ахтармай, буни юқоридаги диалогнинг “зиммасига” юкладим.

Хулқар ТҲЙМАНОВА

КИЧИК КИТОБДАГИ КАТТА МАЪЛУМОТЛАР

СУВ РЕСУРСЛАРИДАН ВА АТРОФ-МУҲИТДАН
ОҚИЛОНА ФОЙДАЛАНИШ БЎЙИЧА ЎЗБЕКИСТОН
РАҲБАРИ РИМ ГИНИЯТУЛЛИН
ЖАМИАТИНИНГ СУВ РЕСУРСЛАРИ

«Кўхна Осиёнинг Туронзамин деб аталмиш бепоён ҳудудларида истиқомат қилган халқлар қадим замонлардан деҳқончилик билан машғул бўлганлар. Зар қадрини заргар билади, дейдилар. Зеро, азал-азалдан деҳқончилик туфайли тирикчилик қилган одамлар сув қадрини жуда яхши билишади. Сув муқаддас неъмат ҳисобланади. Сувдек сароб бўлинг, деб тилак айтишади. Туронзаминда, ҳатто ислом дини қарор топишидан аввал ҳам сувга туфлаш, сувга ахлат тўкиш ёки сувни ифлослантириш гуноҳи азим саналарди. Чунки сув йўқ жойда ҳаёт ҳам абас бўларди, сув ҳаётнинг манбаи эди.

Ушбу сўзлар «Сув ресурсларидан ва атроф-муҳитдан оқилон фойдаланиш бўйича Ўзбекистон аҳолиси ўртасида жамоатчилик фикрини шакллантириш стратегияси» номи китобчадан олинди. Кун кеча Ўзбекистон Миллий матбуот марказида ушбу мўъжаз китобнинг тақдимот маросими бўлиб ўтди.

Маросимни GEF лойиҳаси агентлигининг Ўзбекистон миллий ғуруҳи раҳбари Б.Назаров очди ва олиб борди. Б.Назаров ўз сўзида сув ва сув ресурслари

рига бўлган муносабатни ўзгартиришда ушбу лойиҳа олиб бораётган ишлар ҳақида тўхталди.

GEF лойиҳаси агентлиги раҳбари Рим Гиниятуллин «Сув ресурслари ва атроф-муҳитдан оқилон фойдаланиш, агентлигининг мақсад ва вазифалари» ҳақида гапирар экан, «Биз ҳали ўз олдимизга қўйган мақсадларга тўлиқ эриша олмадик. Кўп ишларни амалга оширяпмиз, лекин бу мақтанишимизга сабаб бўла олмади», деб эътироф этди.

Стратегиянинг олдида қўйган мақсад шундан иборатки, бутун Орол денгизи ҳавзасида яшайдиган аҳоли онгига барча соҳада сув исрофгарчилигига йўл қўймайдиган фикр-тушунча сингдирилиши зарур.

Стратегиянинг моҳият-эътибори сув истеъмолини камайтириш зарурлигига қаратилган. Чунки, асрлар давомида аҳоли сонининг кўпайиши баробарида, сув ресурслари ўзгармай қолмоқда.

Сўзга чиққан Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув ҳўжаллиги вазирининг биринчи ўринбосари, GEF Лойиҳасини амалга

ошириш бўйича Ўзбекистон ҳўкумати томонидан Миллий мувофиқлаштирувчи Абдурахим Жалолов «Сувни эъозлаш, сув ва атроф-муҳитга оқилон муносабатда бўлишни ўзбек халқига ўргатиш, улар онгига сингдириш аслида шарт эмас. Чунки, ўзбек халқи қадимий даврлардан оқилон сувни оби-ҳаёт деб эъозлаб келмоқда. Бизнинг ишимиз Ўзбекистонда сув ва атроф-муҳитга бўлган ижобий муносабатни қайта шакллантиришдан иборат бўлмоғи керак», деди.

Умуман, сув ҳақида гапирар эканмиз, қуриб бораётган Орол денгизи ҳақида тўхталиб ўтиш жоиз. Президентимиз И.Каримов 1999 йил апрель ойида Марказий Осиё республикаларининг давлат

раҳбарлари билан учрашуви чоғида «... Муаммони ҳал этиш учун минтақада жойлашган барча мамлакатлар тушуниши лозимки, минтақада етарли миқдорда сув бор, лекин танқислик сезиляпти, чунки амалда керагидан ортиқ даражада сув сарфляняпти...», деганди.

Стратегияда учта асосий муаммо ажратиб кўрсатилган бўлиб, буларнинг ечими жамоатчилик фикрини шакллантириш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирларда ўз ифодасини топиши лозим, дейилади китобчада.

Бу уч муаммо эса қуйидагилардир:

1.Марказий Осиё халқлари тарихий анъаналаридан сув қадрини жуда яхши биладилар. Бирок, амалда сувдан фойдаланиш текин бўлганлиги боис аҳоли ўртасида унга нисбатан ёмон маънодаги истеъмоличилик муносабати шаклланиб қолган.

2.Сув ресурсларидан оқилон фойдаланишни билмаслик оқибатида ҳозирги ва келажақ авлод қандай ижтимоий ва экологик муаммоларга гирифтор бўлиши мумкинлигини аҳоли тўла-тўқис ҳис этмайди.

3.Сув истеъмоличилари сув таъминотининг амалдаги иқтисодий баҳоси тўғрисида етарли маълумотга эга эмаслар.

Булар юқоридаги китобчада баён этилган фикрлар.

Тақдимот маросимида шунингдек, BDPA компанияси хорижий маслаҳатчилар ғуруҳи раҳбари Р.Фергусон ўз фикр-мулоҳазалари билан қатнашди.

Шарифа МАДРАХИМОВА

Суратларда: тақдимот маросимидан лавҳалар.

Б.РИЗОКУЛОВ
олган суратлар

Бундан йигирма беш йиллар муқаддам устоз шоир Максуд Шайхзоданинг ҳаётлигида эълон қилинмаган шеърлари газетда чиққан эди. Шулардан бири менга жуда ёққани учун дафтаримга кўчириб олган эдим. Қарийб чорак аср ўтибди ҳамки, у сира эсимдан чиқмайди:

Кўрган эдим
Унутилган китобда бир дам,
Хира сурат,
У суратда ёнаётган шам.
Шам тагида шу ёзувга
Тушганди кўзим:
«Бировларга ёруғ сочиб,
Қуяман ўзим».

Бу шеърни кўп киши ўқиганини эшитганман. Аммо ўзим яқиндан биладиган, камтарин ва фидойи устозларни, уларнинг беминнат меҳнат қилиб, қуйиб-пишиб юришларини кўрганманда «Шайхзода домла айнан мана шунақа одамлар тилидан ёзган бўлсалар керак», деб ўйлайман. Бу шеър, айниқса, муаллимларга жудаям мос тушади. Ёнаётган шамни кўз олдингизга келтиринг: унда олов бор, шамол тинмайди. Бағри сув бўлиб оқаверади ва тинимсиз ёруғлик таратиб туради. Бу музика фақат хайратингни оширади. Қишлоқ мактабларидаги адабиёт муаллимлари ҳар қанча қадрласа ҳам оз бўладиган кишилар тоифасига киришади. Бугун катта адабиёт дарғалари, камарбасталари бўлиб юрган ижодкорларнинг илк маслаҳатгўйлари, тўғри йўл кўрсатган, руҳлантирган устозлари ана ўша фидойи инсонлардир. Бувайда туманидаги 39-ўрта мактабнинг ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси Моҳинисо Дорипова ҳам ана шундай кишилардан биридир. Опанинг тилимиз ва адабиётимизга бўлган муҳаббати, уни ўрганиш ва ўргатиш йўлидаги сидқидилдан, жонқуярлик билан қилаётган меҳнатларини кўриб, ҳар сафар хайратга тушаман.

Бир ой-икки ойда бир марта қишлоққа бораман-да, туман газетаси таҳлавларини бир бошдан ўқиб чиқаман. Илк машқларим шу газетда чиққан, биринчи ишга кирган жойим ҳам шу муқаддас даргоҳ бўлганлиги учун «Бувайда кўзгуси»нинг биронта сониниям қолдирмай кўргим келаверади. Ана шу газета саҳифаларида кейинги пайтда Моҳинисо Дорипованинг ҳам бир қатор мақолаларини учрата бошладим.

Опа дарс ўтишни ижодий ва илмий иш деб билади. Ҳар йили мактабда бевосита М.Дорипова ташкилотчилиги билан

ФИДОЙИЛИК

тил байрами ўтказилади. Бу болалар онгига ватанпарварликни шакллантириш йўлидаги ҳаракатдир. Ёш авлодга буюк ватанда улуг халқ вакили яшаётганлигини ҳар қадамда уқтириб, эслатиб туриш лозим.

—Дарс жараёнида V «А» синф ўқувчиларига «Мен ўз қишлоғимни севаман» мавзусида иншо ёзиб келишни топширдим, — дейди Моҳинисо опа. — Ўқувчилар бу ишга шунақанги астойдил киришдиларки, эртасига ўзим ҳам хурсанд бўлиб кетдим. Иншоларни кўздан кечириб, Ватан, қишлоқ, инсонлар тўғрисидаги жажжи ўқувчиларнинг хур ва кенг фикрли эканликларига ишонч ҳосил қилдим. Зеро, шу ишонч умримнинг мазмунидир.

Опа ўз ўқувчиларига қийинчиликлар олдида чўчимасликни, зинҳор тушқунликка берилмасликни уқтиради. Айтган бошқа, ибрат бўлган бошқа. Етмишинчи йилда ўрта мактабни битирган Моҳинисонинг омади чопмади: ўқишга киролмади. Қишлоқнинг одатини биласиз — келаси йилиёқ уни турмушга узатишди. Барча тенгдошлари, маҳалладошлари қатори у ҳам далага чиқиб ишлай бошлади. Аммо ўқитувчи бўлиш орзуси уни бир зум ҳам тарк этмади. Ўша пайтларда Эркин Воҳидов шеърлари кириб бормаган хонадон, унинг шеърлари илова қилинмаган мактуб йўқ эди. Илк фарзандлари ўғил бўлган Йўлдошали ва Моҳинисо суюкли болаларининг исмини улуг шоир номи билан аташади. Яхши ният-ярим давлат, деб бежиз айтишмас экан.

Бугун Ўзбекистон Қаҳрамони бўлган устоз шоирнинг отдоши, Моҳинисо опанинг тўнғич ўғли Эркин Йўлдош Ўзбекистон телерадиокомпаниясининг «Ассалом, Ўзбекистон!» таҳририятида муҳаррир бўлиб ишлаётир. «Учмоқни истайман» номи илк шеърини китоби босилиб чиқди. Кўпгина шеърлари ёшларнинг севимли хонандалари томонидан кўшиқ қилиб айтилмоқда.

Бу гапларни айтишдан мурод шуки, олий тоифали ўқитувчи Моҳинисо Дорипова ўқувчиларга нимаки ўргатса, улардан нимани талаб қилса, бу нарса аввало, унинг ўзида бўлади. Ҳозир опанинг шогирдлари беҳисоб. Улар турли касбларда ишлашмоқда, кўплари турли олий ўқув юртларида таълим олмақдалар. Талабчанлиги, одиллиги учун М.Дорипова туман олимпиада кўригининг ҳакамлар хайъати аъзоси этиб сайланган.

Моҳинисо Дорипова ҳозир ўзи ишлаётган қадрдон мактабда маънавият-маърифат ишлари бўйича директор ўринбосари сифатида самарали фаолият кўрсатмоқда.

Юқорида устоз шоирнинг шам ҳақидаги шеърини эслagan эдик. Унда шамол, олов ва музика, бир пайтнинг ўзида муҳасам бўлиб, у ўшалар оҳангидан эриб, сув бўлади. Адабиётга, болаларга, яъни ватан ва эзгуликка ўзини фидо қиладиган инсон ўшанга ўхшайди. Бу олов сира сўнмасин, бу оҳанг асло тинмасин, бу шамол дилларга саринлик, поклик олиб келаверсин.

Аъзам ЎКТАМ

ОТА ИЗИДАН

4-5 ёшлар чамасидаги кўзлари йирик-йирик, тўладан келган, кулча юзларида доимо қувонч порлаб турадиган жажжигина Абдурауфни илк бор адабиёт ва педагогика фанига қизиқтирган киши оталари марҳум Абдуазиз ака эдилар. Абдуазиз ака ўз даврининг эл назарига тушган зиёли кишиларидан бўлиб, у кишининг хонадонига фозилу фузалолар иштирокидаги шеърхонлик кечалари, турли мавзудаги баҳсу мунозаралар бўлиб турарди. Ийилганлар мавлоно Лутфий, ҳазрати Навоий ғазалларидан ёд айтишар, Аҳмад Яссавий ва Машраб, Увайсий ва Нодира битикларидан ўқир, Ойбек ва Ҳамид Олимжон ижодидан намуналар келтиришар эди.

Абдурауф отаси ишлаган 154-ўрта мактабда ишлаш билан бира, 1960 йилда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтини филология факультетининг кечки бўлимида ўқишни давом эттирди. Энди унинг

ҳаётида ҳақиқий юлдузли кунлар бошланган эди. Негаким, бу даргоҳ кўплаб алломаларнинг бешигини тебратган даргоҳлардан бўлиб, унда бири-биридан зеҳнли, бири-биридан билимдон бўлажақ фозилу фузалолар таҳсил олишар, улар орасида ўта иқтидорли йигит Абдурауф Шукуров ҳам бор эди. Институтни имтиёзли диплом билан тамомлаган Абдурауф ака 1974 йилда Абдулла Авлоний номидаги Республика халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институтининг «Илғор педагогик тажрибаларни ўрганиш, умумлаштириш ва оммалаштириш» бўлимига ишга ўтди. Бу вазифа унинг зиммасига катта масъулият юклади. Негаки, энди у олий даргоҳда адабиёт ва педагогика илмидан сабоқ берар, айни пайтда республикамиздаги илғор ўқитувчиларнинг педагогикага оид иш тажрибаларини мақола, рисола ва ўқув қўлланмалари шаклида нашрдан чиқариб, кўп миллионли ўқитувчи ва ўқувчилар оммасига

тавсия этар эди.

Илғор педагог ўқитувчиларнинг иш тажрибаларини ўрганиш, умумлаштириш ва оммалаштириш ишларининг республика миқёсидаги бирдан-бир салоҳиятли вакили Абдурауф Шукуров бугунги кунда устоз даражасига кўтарилди. Абдурауф Шукуровнинг «Она тили дарсларида ўқувчиларни мустақил ишлатиш», «Она тили дарслари ва синфдан ташқари ишларда тарбия», «Мактабда Зулфия ижодини ўрганиш», «Мактаб ишини илмий асосда режалаштириш», «Мактабда синф раҳбари фаолиятини бошқариш», «Умумий ўрта таълим мактабларида синф раҳбари фаолиятини бошқариш» ва шунга ўхшаш 20 дан ортиқ илмий-методик асарлари ўқитувчи ва мактаб раҳбарлари учун қўлланма вазифасини ўтаб келмоқда. Бу ҳам албатта Абдурауф Шукуров педагогик фаолиятининг муҳим бир қиррасидир.

Барот ЯРАШЕВ,
Мамат БАННОЕВ

Ta'lim jonkuyarlari

Nega tunda chiqadi oy,
Gullar qaydan olar chiroy.
Qushlar ne deb sayraydi,
Qayga shoshar toshqin soy?
Samoda ham jonzod bormi,
Ko'kda bulut — oppoq qormi,
Osmondagi odamlar ham
Yerni ko'ray deb xumormi?
Qishda qushlar qayga ketar,
Kunlar nega shoshib o'tar?
Ey, bolajon savollarga,
Olam sendan javob kutar.
O'yinchog'ing qo'ygin, to'xta,
Alifboni o'rgan puxta.
Tinish belgi qayda kelar,
Nedir tire, vergul, nuqta?
Eng avvalo shularni bil,
Ilmlarga chanqoqdir dil.
Alifbo-ki sirli olam,
Charxlanadi unda aql.
Alifboni bilgandan so'ng,
Jumboqlar ham yechiladi.
Bolajonim qarshingdagi,
Ko'plab sirlar ochiladi.
Shunda harflar o'zlarini,
Aytib she'riy so'zlarini.
Tanishtirar bitta-bitta,
Ko'rsatib oy yuzlarini.

Aa

"A"dir bilsang mening ismim,
Qo'sh simyog'och misli
jismim.
"Arra" so'zin oxirida,
Ham boshida keldim o'zim.

Bb

Bilgin bola, bilib olgin,
Gaplarimga quloq solgin.
"Baliq", "Bobo" so'zlarida
Men kelaman, tanib qolgin!

Dd

"D"man meni doim tani,
O'xshatmagin menga "O"ni,
"Daftar", "Dala" so'zlaridan
Top-chi meni, izlab qani!

Ee

Qattiq daraxt nomi eman,
Men esam harf, oddiy "E"man.
Meni eslab qolganlarga
Xursand bo'lib, "Rahmat"
deyman.

Ff

"Falak", "foyda", "faqat", "fursat",
So'zlaridan meni ko'rsat!
To'g'ri topsang yasha, deymen,
Endi o'qiy boshla, deymen.

Gg

Belgilarim o'zimga xos,
"Guli", "Gulnoz", "Gulxan", "Gilos",
Kabi qator so'zlardagi
"G" harfi bu menligim rost.

Hh

"X" ikkimiz Hasan-Husan,
"H" harfiman bilgandirsan.
Olti harfni bilding hisob,

Q U V N O O ALIFBO

(MAKTABLARNING 1-SINF O'QUVCHILARI VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR UCHUN)

Shular ichra meni ham top!

li

"l" deganda inni esla,
O'g'ib, yozib aqling peshla.
Ishda ildam, ilg'or bo'lib,
Yalqovlikni butkul tashla!

Jj

Ko'rinishim, aslim shuda,
Jismim esa oddiy "J"da.
Men ham harflar biridirmen,
Kerakliman juda-juda.

Nasihatim: ishlat aql,
Ko'proq o'qi, tingla naql.

Oo

Bilib olib har kun oz-oz,
"Odam", "odim" so'zlarin yoz.
"O" harfiman meni tanib,
Ota-onang ayla e'zoz.

Pp

"Paysal", "paykal", "paypoq",
"po'choq"
"Pishiq-puxta", "patir", "pichoq",

Kk

"Kel", "kelaman", "Kul", "kulaman"
So'zlardagi "K" bo'laman.
Meni ko'rib tanimasang
Bilmasvoy, deb kulaman.

Li

"Lochin", "Lobar", "Latif", "Lofchi",
"Latta-lutta", "Lampa", "Lola",
So'zlariga razm solib,
Meni top-chi bilgir bola.

Mm

Meni hamma "M" deyishar,
Mollar "mu" deb o't yeyishar.
Mana, meni bilib olding,
Ancha bilgir bo'lib qolding.

Nn

"N"ga, menga solib nigoh,
So'zlarimdan bo'ling ogoh.

"Parta", "paxta" so'zlarida
Bosh harf bo'lib keldim har choq.

Qq

Qo'ldosh qaysar qo'ydi qopqon.
Ko'rib qochdi qo'rqqoq quyon,
Gapidagi har bir so'zda
Keldim "Q"man, bo'lma hayron.

Rr

Rahim menga razm solda,
"R"ligimni eslab qolda.
Harflar ichra adashmasdan,
Darhol meni topib ol-da!

Ss

Barcha meni "S" harfi der,
Sen hammaga salom ber.
Meni yozib, o'rganibsan,

Rahmat deymen, to'kibsan ter.

Tt

Tarqalmadi tongda tuman,
Gapidagi uchta "T"man.
Meni tanib, topolmasang
So'z o'qishdan to'xtataman!

Uu

"Uloq", "ulov", "unum", "uzum",
So'zlardagi "U"man o'zim.
"Ustozingdan o'rgan doim",
Shudir senga aytar so'zim.

Vv

Endi mendan, "V"dan so'zla,
Harflar ichra meni izla.
Bosh harfiman "Vatan" so'zin,
Bilmas mensiz Vatan o'zin.

Xx

"Xayol", "xirmon", "xanjar",
"xitob".

Kabilarda men borman, top!
Alifboning farzandiman
Yashash joyim asli kitob.

Yy

Meni barcha "Y" deyishar,
Ovqatni ham yedirishar.
Dangasalar ishdan qochib.
Qosh-qovog'in uyishar.

Zz

"Z" harfiman eslab qolgin,
Harflar ichra tanib olgin.
Gar ketsa, gar menga doir
Eslanadi "Zamon", "Zoir".

O'o'

Alifbodir mening o'lkam,
Harflar esa akam-ukam.
"O'" harfiman anglagansan,
Tanishuvdan xursand men ham.

G'g'

G'arch-g'urch, g'adir-g'udur,
So'z boshida kelgan "G'"dir.
Shu kelgan "G'" mening o'zim,
Teppamda bor bitta qo'shin.

Shsh

"Sh" harfiman salom Shahzod,
Suhbatlashay sen-la bir oz.
Qo'sh harfligim unutmasdan
Meni bilib, chiroyli yoz.

Chch

"Chayir Chori tortib chana,
Toqqa chiqdi charchab, mana",
Gapidagi "Ch" bo'laman,
Qo'sh harfdirman, shaklim ana.

Ng ng

Qani toping meni "Tong"dan,
Izlang yana "Dengiz", "Bong"dan.
Izlasangiz topasizlar
Meni "Tengsiz" hamda "Ong"dan

Solijon XUDOYOROV,
oliy toifali o'qituvchi,
Nurobod tumani.

Bolalar ijodidan

ANTIQA UKAM

Mening kichik ukam bor,
Oti uning llyosbek.
Aqlchasi g'ij-g'ijdir,
Turishi polvonlardek.

Futbol desa yugurar,
Dam olishga ulgurar.
O'zi xag'a bo'lsa ham,
Boshqalarni kuldirar

Muqaddas BAXTIYOROVA

USTOZLARIM, ASSALOM

Assalom, ey bog'u bo'ston ustozlarim, assalom,
Ustozlarim, har bir so'zi jonu jahonim, assalom.
To'tiyo qilsam muqaddas hikmatlaring ne ajab,
Sof yurak, mehnatga mohir ustozlarim, assalom!
Tanda jonim boricha, mehring yashar jonim bilan,
O'ylasam rohat topar har lahza jonim, assalom.
Parvarish topdi bag'ringda shogird qizing Munisa,
Mehri daryo, bilimi dunyo ustozlarim, assalom!

Munisa NISHONOVA,
Yunusobod tumanidagi 21-o'rta
maktabning 11-"B" sinf o'quvchisi

OLMA GULLI RO'MOL

QATRA

Bu ajib olma guli tasviri tushirilgan ro'mol, ehtimolki, bir vaqtlar kimningdir g'amu-anduhlar, orzu-niyatlarga to'la tunni ninaning mayda qadamlariga termilib o'tkazgan damlari mahsulidir. Ey, mening azaliy sirdoshim, tungi hamrohing, qalbmida pinhon xis-tuyg'ularimning oshkor etuvchisi. Ba'zan kun bo'yi ko'nglim zada bo'ladi-da, tezroq tun bag'riga oshiqaman. Tunga bor gaplarimni so'zlab beraman. Kunni mudom ko'rishni orzu qilgan oy faqat orzusidagi yorug' kunlar haqida so'zlaqdi va ko'nglim g'uborini tarqatib yuboradi-da, qalbimning tub-tubidagi, hatto o'zim uchun ham sirli his-tuyg'ularimni to'zg'itadi. Ko'pincha, so'zlashib o'tirib, bu sehriga sirdoshim, hiylakor suhbatdoshim mening yodimga kimnidir solib qo'yadi...

Nargiza TO'XLIYEVA,
Respublika "Nafis" san'at litseyi o'quvchisi

Улар Пембрук туманига-ча юриб келишди ва энди, кўчада секин-аста қадам ташлашиб, чорбоғлардаги уйларнинг у ер, бу еридан таралиб турган ёғдулар кўнгилларига хотиржамлик бағишлаётганини ҳис этишди. Бу ердаги бой-бадавлат ва сокин турмуш ҳавоси уларнинг камбағалликларини ҳам бир қадар хаёлларидан кўтаргандай бўлди. Дафна буталари ортидаги ошхона деразасида чирок милтиллаб нур сочар, у ердан пичоқ қайраётган хизматкор аёлнинг хиргойиси эшитиларди. Аёл "О Грейди атиргуллари"ни дона-дона қилиб куйларди. Крэнли эшитмоқчи бўлиб тўхтади ва шундай деди:

— Multer cantat¹.

Лотинча сўзларнинг майин ифодаси шом қоронғусида дилбар мусикадай, эркалаб силаган аёлнинг мулойим қўлидай ёқиб тушарди. Уларнинг бошларидаги ола-говур ўй-хаёллар бир қадар босилди. Қоронғулик ичида, маросим чоғи кўринган, аёл киёфаси пайдо бўлди: оппоқ либосга бурканган, мўъжазгина ва ўғил боланикидай тетик жусса, белбоғининг учлари ерга осилиб турибди. Унинг болаликдаги жарангли ва мўрт овози узоқдан эшитилаётган жўр овозлар садоси ичидан зулматни ёриб чиқаётган оху ноладай эшитилади:

— Et tu cum Jesu Galilaeo eras².

Юрак ҳапқиради, илк сўзида аланга олиб, сўнггисида сўниб, худди ярқираб чиққан навқирон юлдуздай янграб бу овозга талпинади. Хониш тинди. Улар юриб кетишди. Крэнли, хониш мақомига мослаб, нақоратнинг охириги сатрларини такрорлади:

Мен эркамни топарман,
Илло, бўлурман бахтли.
Гулимни мен севарман,
Гулимнинг аҳди қатъий.

— Мана, ҳақиқий поэзия, деди у. — Чин муҳаббат шу.

У Стивенга кўз кирини ташлади ва ғалати кулимсиради.

— Сенингча, шу поэзиями? Бу сўзларда бирор-бир маъно бор деб ўйлаётганми?

— Улардан маъно топиш қийин эмас, -деди Крэнли.

Унинг шапкаси манглайини босиб турарди. У шапкасини тепароққа сурди ва Стивен дарахтлар соясида унинг рангпар, нурсиз юзини, катта қора кўзларини кўрди. Ҳа, унинг юз-кўзи келишган, гавдаси ҳам қорувли, кучли. У она меҳри ҳақида гапирди. Демак, у аёлларнинг меҳрини тушунади, уларнинг кўнгли бўшлигини, ожизликларини билади.

(Давоми. Боши газетамизнинг ўтган сонларида.)

Демак, кетиш керак! Бас, энди кетиш керак. Стивен юрагининг тубида кетишга ундаётган қандайдир даъваткор овозни ҳис этди, бу овоз унинг Крэнли билан дўстлиги барҳам топганини зўр дериб ўқтирарди. Ҳа, у энди кетишди, энди у ҳеч ким билан кураша олмайди, пешонасида борини кўради.

— Мен кетсам керак, -деди у.

— Қаёққа? -сўради Крэнли.

— Бошим оққан тарафга, -

жавоб қилди Стивен.

— Шунақа де, -деди Крэнли. — Ҳарқалай, бу ерда сенга қийин бўлади. Сен шунинг учун кетмоқчи бўлаяпсанми?

— Мен кетишим керак, -деди Стивен.

— Фақат ўйлаб юрмагин мени қувғинликка мажбур қилишди деб, - давом этди Крэнли. — Ўзингни аллақандай шаккок ёки элдан ажралиб қолган кимса деб ўйламагин. Кўпгина диндорлар шундай деб ўйлашади. Бу сени ажаблантирса керак?

Бироқ черков — бу шунчаки

лик қилган яхши, -деди Стивен.

— Агар садақа беришмасачи, унда нима қилардинг?

— Сен менинг, -жавоб қилди Стивен, -мулк ҳуқуқи шартли, шароит тақозо этганда ўғирлик қилинса, бу жиноятга кирмайди, дейишимни хоҳлаяпсан. У ҳолда ҳамма ўғирлик қиларди. Шунинг учун мен бундай фикрни айтишдан тийиламан. Яхшиси, сен иезуит илоҳиётшуноси Хуан Мария де Телвед⁴га мурожаат қил, у сенга қандай шароитда қиролни ўлдириш гуноҳ саналмаслигини ва бунга қай тарзда — таомига заҳар солибми ёки қийим-бошини ё бўлмаса эгарини оғуға бўлабми — амалга оширганини маъқуллигини тушунтиради.

Мендан эса: сен ўзингни тунашга рухсат берармидинг, деб сўраганини маъқул. Ўғирларни мен шаппа ушлаб, адолат посбонининг қўлига топширмасмидим?

— Хўш, бунга сен қандай қилардинг?

— Менимча, -деди Стивен,

— Ҳа, шундай, бўтам⁵, -деди Крэнли ҳазилини давом эттириб.

— Сен мени нималардан кўрқимни тан олишга мажбур қилдинг. Бироқ мен сенга нималардан кўрқмаслигимни ҳам айтиб қўйишим мумкин. Мен ёлғиз қолишдан ёки бошқа бирор кимсани деб ҳайдалишдан кўрқмайман, ташлаб кетиш тақдиримда бўлган нарсаларни тарк этишдан кўрқмайман. Мен яна хато қилишдан, катта гуноҳга, бир умрга етгулик, ҳатто гуноҳи азимга йўл қўйишдан ҳам кўрқмайман.

Крэнли қадамни секинлатди ва энди, жиддийлашиб деди:

— Ёлғиз, бир ўзинг. Сен бундан кўрқмайсанми? Бу гапнинг маъносига тушинасанми ўзи? Бошқалардан бир четда қолиш ҳам гапми, ҳатто дўстинг ҳам бўлмаса.

— Мен бунга ҳам тайёрман, -деди Стивен.

— Ҳеч кимсиз, ҳатто энг олийжаноб, содиқ дўстдан ҳам муҳимроқ инсондан ажралиб, а?

Бу сўзлари Крэнлининг ўзига таъсир қилиб кетди. У ўзини назарда тутиб гапирдимикан, ўзининг кимлигини ёки ким бўлишни хоҳлаганини назарда тутдимикан? Стивен бир неча секунд унинг қайғули юзига жим қараб турди. У доим кўрқиб эслайдиган ўзининг ёлғизлиги ҳақида гапирди.

— Ким ҳақида гапиряпсан, -сўради ниҳоят Стивен. Крэнли жавоб қилмади.

(Давоми бор.)

ИЗОҲЛАР:

1. Аёл куйлаяпти (лотинча).

2. Сен-да галилеялик Иисус билан бирга эдинг (лотинча). Инжилдан.

3. Дублин яқинидаги жойлар.

4. Талаверлик Хуан де Мариана (1536-1623)-испан тарихчиси, сиёсат арбоби ва илоҳиётшунос. Стивен унинг "Қирол ва қироллик ҳокимияти институти" (1599) асарини назарда тутаетир.

5. Крэнли руҳонийнинг ибодат чоғидаги мурожаатига ҳазил қилаётир.

ХҲРОЗНИНГ ТОҶИ

ЭРТАК

Шундай замонлар бўлган эканки, бургутлар товуклардан кўрқиб яшашган экан, айниқса хўрозлардан. Улар хўрознинг тожини жуда хатарли деб билишаркан. Шу нарсани аниқлаш учун ўзларининг ичидаги энг кичкина Кататуло исмли бургутни хўроз қошига жўнатишибди. Кататуло тинчлик элчиси сифатида ерга тушибди. Хўрознинг ўз оиласи билан у тарафдан бу тарафга юриб турганини кўрибди. У деди: —Бизнинг подшоҳимиз Конунгу сизлар билан дўстона муносабатларни йўлга қўймоқчи. Аммо ҳаммамиз сизларнинг қизил тожингиздан кўрқамиз.

Хўроз деди: - Бизнинг тожимиз дарахт шохларига ўхшаб қаттиқ эмас, аксинча жуда юмшоқдир. Ишонмасанг, текшириб кўр, кейин ҳеч ҳам кўрқмайсан.

Кататуло кўрқибди, аммо хўроз ҳадеб қистайвергач, ушлаб кўрибди. Ҳақиқатдан ҳам, хўроз айтгандай бўлиб чиқибди.

Хўроз бургутнинг гапини қабул қилибди. Кататуло унга раҳмат айтиб, қанот ёзиб парвоз қилибди. Шу лаҳзада кўзлари жўжаларга тушибди. Энди у кўрқмасдан пастга тушиб, жўжалардан бирини ўз чангалига олиб, дўстлари томон учибди ва деди: - "Мени кўриб қўйинглар, жўжалардан бирини олиб келяпман! Хўрозлардан кўрқмаса ҳам бўлар экан".

Шу далил сабаб бўлиб, бургунги кунда бургутлар хўроз ва товукларни энг заиф қабила деб билишаркан. Кичкина баҳонани сабаб қилиб, улар билан жанг қилишаркан, жўжаларни ўғирлаб кетишаркан.

ЛАТИФАЛАР

Ўқитувчи бир боладан сўради: — Қани менга айт-чи, нима учун тухумдан жўжа пайдо бўлади?

— Тухумлар қуймоқ бўлишдан кўрқишади-да!

Ишдан қайтган ота ўғлига деди: — Ўғлим, ўйинчоқларингни кўпайтиришнинг ўрнига синдириб ўтирибсанми?

— Дада, синдириб кўпайтиряпман-да.

Бир ялқов бола синфда иккинчи йилга қолибди. Янги ўқув йили бошланганда ўқитувчи доскага катта қилиб "А" ҳарфини ёзиб қўйибди. Болакай ҳайрон бўлиб қараб турибди: — Опа, бу бултурғи "А"-ку! - дермиш.

— Нега бувангни туфлисининг ипини ёчиб қўйдинг, -деди ойиси ўғлига.

— Бувам эгилишга қийналадилар, кейин мени қақирадилар. Бувамга шундай ёрдам бераман-да!

— Ойи, шоқол қандай ҳайвон, отми ёки бўрига ўхшаганми?

— Нега сўраяпсан, ўғлим?

— Дадамлар: « - Анави шоқол ревизор иккита ғоз билан иккита ўрдакни бир йўла тинчитди», дедилар.

Бахриддин ТУРҒУНОВ
таржималари

Ҳозирда Ингушетия ҳудудида 173 минг нафаргача чечен қочоқлари бор, деб хабар қилади Ингушетия миграцион хизмати.

Қозоғистонда 13 миллион тонна миқдорида дон маҳсулоти йиғиб олинди.

Араб мамлакатлари ташқи ишлар вазирлари юқори поғонада араблараро учрашув режаштиришяпти.

Россия армияси керакли воситалар билан атиги 80-90 фоизга таъминланган ва бу ҳолни 2010 йилгача тўғрилаб бўлмайди, - деди Генерал Зальгин.

Тўхтовсиз ёмғирлар оқибатида Хитой жанубидаги Хайнань ороли қаттиқ талофат кўрди.

ЕР
ЮЗИДА

ИНСОН УЧУН ЭҲТИЁТ ҚИСМЛАРНИ... АТОМЧИЛАР ИШЛАБ ЧИҚАРИШЯПТИ

Яқин келажакда "ақлли оёқлар" оёғидан айрилган америкаликларнинг жонига оро кириб, уларни тўлақонли ҳаётга қайтаради, деб хабар қилади Американинг "Сандия" миллий лабораторияси (Sandia National Laboratories) ахборот вакиллари. Протезлар учун сенсор ва чиплар АҚШ энергетика вазирлиги қошидаги ушбу лабораторияда тайёрланди. Уларнинг текширувдан ўтказилиб баҳо берилиши билан эса Челябинскдаги Россиянинг 70-ядрели тадқиқотлар лабораторияси шуғулланади. Протезлар учун техник талаблар ортопедия соҳасидаги мутахассисларни бирлаштириб турувчи Seattle Orthopedie Group (SOGI) ташкилоти томонидан ишлаб чиқилган.

Хабар қилишларича, про-

тезлар электрон бошқарув тармоғига (системасига) эга бўлади. Ҳаракатларни бошқариб туриш учун бемор оёғига сенсорлардан маълумот олувчи бошқарув микропроцессорли модул ўрнатилади. Ушбу модул гидравлик (сув кучи билан ишловчи двигатель) ва пьезоэлектрик моторларни бошқаради. Протезни беморга "кўниктириш" учун бир кун кифоя.

Илгари ясама аъзоларни ишлаб чиқаришда "пассив" технологиялар қўлланиларди ва юриш учун ногирон соғлом кишига қараганда кўпроқ куч сарфларди. Бундан ташқари, беморлар нотекис йўл ёки зинапоёда жуда қийналишарди. Бу, албатта, уларнинг оғирини енгил қила олмасди.

Ҳозирда эса, инженерлар кўпроқ нафи тегадиган ускуна ишлаб чиқаришганга ўхшайди.

Лекин олимлар бунда бир неча муаммоларга ҳам дуч келяптилар. Уларнинг энг мураккаби енгил энергия манбаини яратишдир. Шунингдек, муҳандислар протезни иложи бори-ча бемор оёғига тезроқ "кўникадиган" қилиш ниятидалар. Ишлаб чиқариш жараёнига рус инженерларининг лойиҳаси асос қилиб олинди. Шунингдек, бу жараёнга илгари ядроли қуроллар тайёрлаш ишлари билан шуғулланган 120 нафар рус мутахассислари жалб қилинган. Лойиҳа АҚШ Мудофаа вазирлигининг "Атом қуролларини тарқатмаслик ташаббуси" доирасида ҳомийлик қилинмоқда. Бунинг учун ушбу вазирлик 1,5 миллион доллар ажратган. Маблағ билан таъминлаш ҳозирча икки йилга мўлжалланган.

"АСР ТОШҚИНИ"НИНГ ОВРУПДАГА ХУРҶИ

Овруполикларни ҳозир ҳаммадан кўра кўпроқ ташвишланттираётган муаммо — бу охириги 50 йилликдаги энг кучли сув тошқинидир. Уни "аср тошқини" деб аташ ҳам мумкин. Италиянинг шимоли-ғарбий ва Швецариянинг жанубий ҳудудларидан ўн минглаб аҳоли эвакуация қилинди. Сўнгги маълумотларга қараганда, ушбу икки мамлакатда оғатдан 25 киши ҳалок бўлган. Италиянинг Пьяченца шаҳридаги По дарёси сув

сатҳи ўн ярим метрга кўтарилиб, 1951 йилги рекордни янгиледи. Турин яқинидаги Фенестрелло шаҳрида эса, саёхатга чиққан 70 нафар бойскаутлар кимсасиз оролдаги "робинзон"лар аҳволига тушиб қолишди. Ва уларни вертолётлар ёрдамида қутқаришга тўғри келди. Шукрки, ҳозир ёмғирлар тўхтаб, дарё ва кўллардаги сув сатҳи аста-секин пасайиб бормоқда.

Пирвиқор Кукбулоқ тоғлари этагидида жойлашган мўъжазгина Қўшамғали қишлоғида тиниб-тинчиманган бир муаллим йигит яшайди.

— Шу қишлоқда туғилиб, вояга етдим, — деди у гурурланиб. — Болаликдан китобга, айниқса, бадиий адабиётга илҳосим зўр эди, энг сеvimли китобим "Граф Монте Кристо" эди. Унун беш марта қайта-қайта ўқиб чиққанман. Мактабни тутатиб, Самарқанд давлат дорулфунунининг француз тили куллиётига ўқишга кирдим. Тил баҳона мен учун ғарб адабиётини урганишга тўғри очилди. Хуллас, талабалик йилларим шу тахлитда ўтди. Ўқишни тутатиб, бир неча йил ёшлар қўмитасида ишладим. Лекин ишимдан кўнглим тулмасди, қишлоққа, мактабга қайтдим. Мана, шунга ҳам ун беш йилдан ошибди. Ўштурхтар Элмуродов бир зум тин олди ва яна

сузида давом этди.

—Тўрт йил аввал мени пойтахтга, малака ошириш курсига юборишди. Бир кун институтга Франциянинг Ўзбекистондаги элчихонаси ходими жаноб Жорж Луфувр келиб, бизлар билан суҳбатлашди.

ХОРИЖГА БОРИБ КЕЛГАЧ...

Суҳбат жараёнига мен ҳам аралашдим. У киши менинг исми-шарифимни ва манзилимни ёзиб олди. Орадан неча ой ўтиб, менга Франциянинг Руайан шаҳрида бўладиган муаллимларнинг халқаро анжуманига қатнашиш учун таклифнома келди. Халқ таълими бўлимининг ёрдами билан Францияга бор-

дим.

Мени, айниқса, француз халқининг очиққўнчилиги ва илмсеварлиги ҳайратга солди. Улар фарзандларининг билим олишлари учун маблағни ҳам, вақтни ҳам аямайдилар. Ҳар бир ота-она мак-

таб билан доимий алоқада бўлади. Француз ўқувчиси ҳеч қачон ўқитувчига ҳадик билан қарамайди, балки дўст ва сирдошдай мумола қилади. Ҳатто, ота-онасига айтмаган сирларини ҳам тортинмасдан муаллимига айтади. Муаллим фақат мактабга келиб, кетадиган одам эмас, балки ўқувчининг ҳам-

фикр, ҳамроҳига айланган. Ўқитувчининг моддий таъминоти аллақачон ҳал бўлган. Ўқитувчилик у юртда энг ноёб ва обрўли касб саналади.

Уйга қайтиб, ишларимни қайта кўриб қикдим. Дарсларимиз магнитофон орқали, курғазмалар асосида ута бошладим. Иккинчи ва туртинчи синфларда француз тилини чуқур ўргатадиган гуруҳлар ташкил этдим.

Халқимиз бекорга "Юрган дарё, утирган буйра" деб айтмаган экан. Хориж сафарлари менга ўз ишимга танқидий қарашни ўргатди. Қоникмаслик ва тиниб-тинчимасликка ургандим. Меҳнатларим самараси бўлиб ўқувчиларим туман, вилоят ва республика танловларида голибликни қўлга киритди.

Ўролбой ҚОБИЛ,
Қамаши туманидаги
50-мактаб ўқитувчиси

Кунини кеча америкалик олимлар шов-шувли кашфиётларини маълум қилишди — буюк бастакор Бетховен заҳарланган экан.

Бетховеннинг соч толаси 3 йил мобайнида Иллинойсдаги Америка соғлиқни текшириш институтининг олимлари томонидан ўрганилиб келинмоқда. Ҳозир уларнинг меҳнат самараси барчага аён этилди: машҳур 5-симфония муаллифи таркибида қўрғошин моддаси юқори бўлган кучли заҳар берилиб ўлдирилган.

шин билан заҳарланишнинг аломатлари эди.

Бетховен 57 йил яшаб, ижод этди. Лекин мана шу қисқа умрини ҳам у азоб-уқубатда ўтказди: урушлар, сеvimли Австриясининг босиб олиниши, шахсий мусибатлар, замондошлари томонидан тан олинмаган доҳий фожиаси... Ҳозир эса бу фалокатларнинг ёнига яна бирини қўшиш мумкин: унинг жонига қасд қилмоқни кўзлаган киши. АҚШда Бетховеннинг ўлими ким-

БЕТХОВЕННИНГ ҚОТИЛИ КИМ?

"Бетховен 20 ёшлигида бошланган касали — карлик авж олаётган маҳали дўхтирларга тез-тез мурожаат қилиб турган, - дейди тадқиқотчилар раҳбари Уильям Уолд. - Ва, чамаси, улардан бири бастакорнинг қотили бўлган".

Замондошларининг маълумотларида келтирилишича, Бетховеннинг боши тез-тез, чидаб бўлмас даражада оғриб, у доимо депрессия (руҳий тушқунлик)да юрарди. Дўхтирларнинг таъкидлашича, буларнинг барчаси қўрғо-

га кераклиги ҳақидаги дадил фикрлар ҳам билдириляпти. Уларнинг орасида бутун ҳаёти давомида меросни бўлиш масаласида Бетховенни камситиб, четлатиб келган буюк бастакорнинг келини ҳам бор. Олимлар ҳали заҳарнинг аниқ таркибини айта олмаяптилар. Лекин бунини яқин келажакда аниқлашга ваъда бермоқдалар. Бетховеннинг ўлими ҳақидаги шов-шувли хабардан сўнг, шубҳасиз ҳукумат тезда Иллинойс олимларига керакли маблағ ажратади.

СЕМИРАЁТГАН АМЕРИКАЛИКЛАР

CNNнинг хабар беришича, АҚШда қандли диабет билан касалланиш ҳоллари охириги ўн йилликда кескин кўпайиб кетди. Ҳозир мамлакатда диабет билан оғирган кишилар сони 16 миллионга етди, бу эса 1990 йилдаги кўрсаткичдан учдан бирига кўпайганини билдиради. Айниқса, 30 дан 39 ёшгача бўлган беморлар сони ортган — 70 фоиз. 40 дан 49 ёшгача бўлган гуруҳда ўсиш 40 фоизни ташкил этади.

Касалликнинг шу даражада "оммавийлашиб" кетиш сабабини америкаликларнинг тобора семираб бориши билан боғлашмоқда, диабет эса бевосита ортиқча вазн билан боғлиқ.

Саҳифани интернет хабарлари асосида
Жамшид САЪДИНОВ
тайёрлади.

ЎҚИТУВЧИ — "МИСС АМЕРИКА 2001"

Хавайи штати (АҚШ)даги мактабнинг жисмоний тарбия ўқитувчиси Анжела Перес Баракио "Мисс Америка" финал босқичида иштирок этган 50 нафар сулувларни ортада қоладириб, ушбу конкурсада голиб чиқди. Энди у Америка гўзали тожини бутун 2001 йил давомида кийиб юради.

24 ёшли Анжеланинг ўзи эса бунга анча вақтгача ишоналмай юрди: «Финал босқичида беш нафар «Америка гўзаллари» орасида турибману, ўзимча ўйлайман: қандай қилиб ҳакамлар 50 жуда кўҳлик, бир-биридан ўзиб кетаман деган қизлар, сўнгги уч ҳафта ичида яқин бўлиб қолган дугоналарим орасида "энг-энг"ини танлаб оларкан-

лар-а? Мен жуда мамнунман ва ... бироз хижолатдаман".

Мурувватли ҳакам ҳайъати Баракио бошига тож кийдириб, қўлига 50.000 доллар тутқизди. Голибанинг эътироф этишича, у пулларни таълим соҳасида диплом олиш учун сарфлайди, бу эса унинг азалий орзусининг ушалишига имкон беради.

Ҳар бир босқич олдидан ибодат қилувчи католик қиз Анжела, High Tide қизлар рок-гуруҳида клавиатура асбобида чалади ва миллий Хавайча хула рақсига тушади. Жюри аъзоларини ҳам "истеълод намойиши" конкурсида худди шу ўйини билан ром этганди.

7-sinf

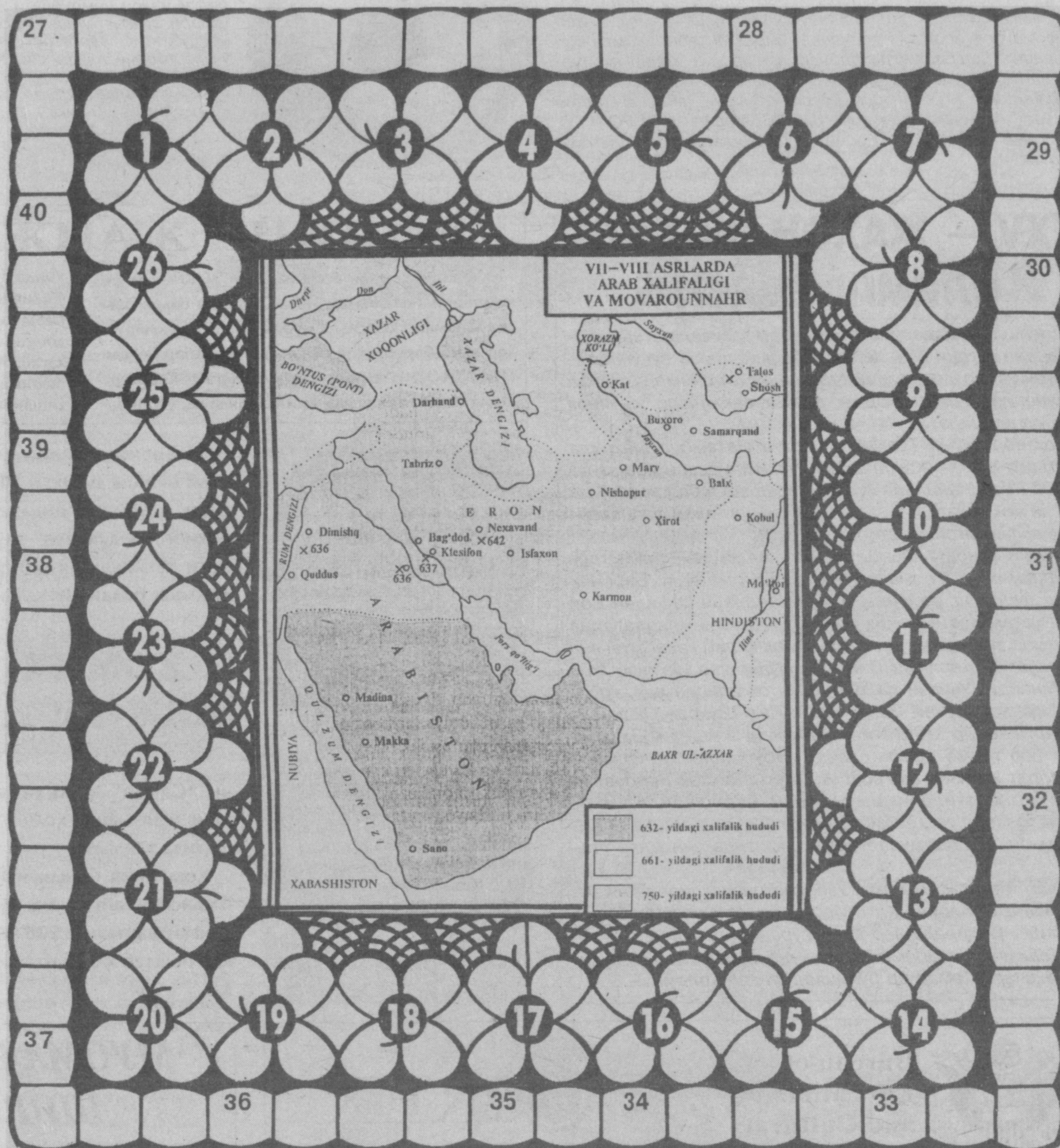
O'rta Osiyoning arab xalifaligi tomonidan istilo qilinishi, xalifalik zulmiga qarshi xalq ozodlik qo'zg'olonlari (VII-VIII asrlar)

AYLANMA
KROSSVORD

Belgilangan xonadan soat mili yo'nalishida raqam atrofiga:

1. 622-yil 16 iyulda Muhammad binni Abdulloh Makkadan hijrat qilgan shahar. 2. "Oq kiyimlilar" qo'zg'oloni rahbari. 3. Islom diniga bo'ysundirilgan ilk mamlakatlardan biri. 4. Hozirgi Afg'onistonning shimoli, Eronning shimoli-sharqiy qismi hamda Janubiy Turkmanistondan to Amudaryogacha bo'lgan hudud. 5. Arablar tomonidan qamal qilingan shahar. 6. Qutayba qo'shinlari harakati haqida tarixiy ma'lumotlar yozib qoldirgan muarrix. 7. Muhammad alayhissalomdan so'ng boshchilik qilganlar lavozimi. 8. "Oq kiyimlilar" qo'shiniga zarba berish uchun xalifa Abu Ja'far tomonidan yuborilgan qo'shin boshlig'i. 9. Xalifa Maxdiy "Oq kiyimlilar"ga zarba berish uchun kelgan shahar. 10. Sug'd podshosi. 11. Xalq qo'zg'oloni kuchaygan davrdagi ummaviylar xalifasi. 12. Movarounnahrda arablar tomonidan ilk bor hujum qilingan joy. 13. Arab istilosiga qarshi qo'shin to'plangan qal'a. 14. Abu Muslim qullar uchun maxsus joy tashkil ettirgan qishloq nomi. 15. Gurak qo'shinlari jang qilgan Arbinjon yaqinidagi maskan. 16. 806-819 yillardagi Xuroson noibi. 17. Rasulul-lohga ergashgan, islom diniga e'tiqod qiluvchilar. 18. Abumuslim davlat va harbiy kuchlarni yuqori lavozimga tayinlagan shahar. 19. 704 yilda tayinlanib, Movarounnahrda to Xitoy hududigacha bo'lgan viloyatlarni xalifalikka bo'ysundirish yuklatilgan Xuroson noibi. 20. 777 yilda "Oq kiyimlilar"ga zarba bergan xalifa. 21. Ubaydulloh ibn Ziyod egallagan Buxoro muzofotidagi joy. 22. Chokarlari va kadivariga ega bo'lgan dehqonlar. 23. Turklar va buxoroliklarning birlashgan qo'shinlari arablarga to'lagan boj

O'ZBEKISTON TARIXI

o'lchov birligi. 24. "Oq kiyimlilar" bilan arablar o'rtasida 4 oylik jang bo'lgan qal'a. 25. Arablar istilosigacha Vardonhudon hakimlik qilgan joy. 26. Abumuslim qo'zg'oloni natijasida hokimligi ag'darilgan arab halifaligi vakili.

CHAYNVORD

27. Amudaryodan shimolda joylashgan yerlarga arablar tomonidan berilgan nom. 28. 673 yil kuzida xalifa Muoviya I farmoni bilan Ubaydulloh ibn Ziyod zabt etgan Buxoro muzofotidagi joylardan biri. 29. Xalifalikka

qarshi ko'tarilgan qo'zg'oloni bostirish uchun Xuroson Ma'mun yordam so'ragan dehqon Zamon-hudotning nabiralaridan biri. 30. Qutayba boshchiligidagi qo'shin yurish olib borgan shaharlardan biri. 31. Abumuslim tomonidan Shavval qishlog'ida qullarga targ'ibotchi etib tayinlangan kishining ismi. 32. 720 yilda Sug'dda boshlangan qo'zg'olon rahbari. 33. Arablar tomonidan undirilgan soliq turi. 34. Eng so'nggi xalifa. 35. Ulug', yagona tangriga sig'inish dini. 36. Payg'ambar Muhammad binni

Abdulloh tavallud topgan shahar. 37. O'tmish manzaralari saqlanib qolgan Samarqand yaqinidagi maskan. 38. Savdogarlar-

dan olingan soliq. 39. G'ayridinlardan undiriladigan jon bosh solig'i. 40. Arab xalqlari va mamlakatlaridan o'zga yurt va xalqlar.

Foziljon ORIPOV tuzdi.

Gazetamizning shu yil 14 oktabr sonida berilgan «Ilk o'rta asrlarda O'zbekiston» aylanma krossvordining javoblari

Belgilangan xonadan raqam atrofiga soat mili yo'nalishida:

1. Baqtriya. 2. Mazdak. 3. Farg'ona. 4. Farkan. 5. Kadivar. 6. Istemi. 7. Zangtepa. 8. Kushon. 9. Siyavush. 10. Bozor. 11. Korikor. 12. Mitra. 13. Amudaryo. 14. Darg'om. 15. Zog'ariq. 16. Xorazm. 17. Vardona. 18. Naqshab. 19. Zarafshon. 20. Paxta. 21. Toshkent. 22. Kubod. 23. Mulkdor. 24. Eftal.

CHAYNVORD

25. Dehqonchilik. 26. Kat. 27. Turkiston. 28. Nozir. 29. Dug'dg'uncha. 30. Arpa. 31. Axsikat. 32. Tarozi. 33. Ziroatchilik. 34. Kesh. 35. Shahar. 36. Rabod.

Ma'rifat

ТАЪСИС
ЭТУВЧИЛАР:

Ўзбекистон Халқ таълими вазири, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазири, Таълим ва фан ходимлари касба уюшмаси Марказий Кўмитаси.

Бош муҳаррир:
Ҳалим САИДОВ

Тахрир хайъати: Йўлдош АҲМЕДОВ, Жуманазар БЕКНАЗАРОВ, Икром БУРИБОЕВ, Шукур ЖОНБОВ, Фахриддин КАРИМОВ (масъул котиб), Курбонбой МАТҚУРБОНОВ, Нўмонжон РАҲИМЖОНОВ, Йўлдош САИДЖОНОВ, Абдусамат РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Хулкар ТУЙМАНОВА, Саъдулла ҲАКИМОВ, Уткир ҲОШИМОВ

«Шарқ» нашриёт матбаа концерни босмахонаси.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси 41-уй

Рaqам ва далиллар ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари масъулдирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга жавоб қайтарилмайди. «Маърифат»дан материалларни қўчириб босиш тахририят рухсати билан амалга оширилиши шарт.

МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб—136-56-42, хатлар ва оммавий ишлар бўлими—136-54-23.

Газетани IBM компьютерида
Лилия БИНАШЕВА ва Малоҳат ТОШЕВА
саҳифалади.

Навбатчилар: Дилбар ХҲҲАЕВА,
Курбонбой МАТҚУРБОНОВ.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 20.
ИНДЕКС: 149, 150.
Г-917.
Тиражи 19.037.
Г. 1 2 3 4 5 6
Ҳажми 4 босма табак.
Офсет усулида
босилган, қоғоз бичими
А-3.

Босишга топшириш вақти — 20.00.
Топширилди — 20.00